

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут фізичної культури
Кафедра логопедії

Ткаченко Любава Ігорівна

**РОЗВИТОК ТА АКТИВІЗАЦІЯ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО
ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ**

Спеціальність: 016 Спеціальна освіта (Логопедія. Спеціальна психологія)

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник
кандидат педагогічних наук,
професор кафедри логопедії
_____ А. І. Кравченко

«__» _____ 20__ року

Виконавець
_____ Л. І. Ткаченко

«__» _____ 21__ року

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТА АКТИВІЗАЦІЇ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ	7
1.1. Поняття словника. Розвиток словника в онтогенезі	7
1.2. Місце словникової роботи в системі дошкільної освіти	11
1.3. Особливості розвитку словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку.....	15
Висновки до розділу 1	19
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ..	21
2.1. Методика дослідження рівня розвитку словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку.....	21
2.2. Аналіз результатів дослідження рівня розвитку словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку	26
Висновки до розділу 2	30
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗМІСТ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З РОЗВИТКУ ТА АКТИВІЗАЦІЇ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ	32
3.1. Методика розвитку та активізації словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку	32
3.2. Аналіз результатів впровадження розробленої методики розвитку та активізації словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку	41
Висновки до розділу 3	51
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56
ДОДАТКИ	62

ВСТУП

Мовленнєвий розвиток дитини є одним із основних чинників становлення особистості в цілому. Оскільки словниковий запас дитини, його обсяг і якість, доречна актуалізація слів під час говоріння є найважливішими складовими мовленнєвого розвитку дошкільника, проблема формування словникового запасу посідає важливе місце в сучасній педагогіці, а питання про стан словника при різних мовленнєвих порушеннях і про методику його розвитку є одним із актуальних. Формування дитячого словника є тривалим, складним процесом кількісного накопичення слів, засвоєння соціально закріплених значень та вміння доречно використовувати їх у конкретних умовах спілкування [11]. Збагачення та активізація словника дітей позитивно впливає на розвиток усіх психічних процесів. За умови ознайомлення з новими предметами, явищами, ознаками предметів і дій у дитини з'являються великі можливості для самостійного вираження своїх думок, усвідомленого відображення в мовленні різноманітних зв'язків і відносин між предметами і явищами.

Словник – один з компонентів мовленнєвого розвитку дитини. Оволодіння словником є важливою умовою розумового розвитку, оскільки зміст історичного досвіду, що засвоює дитина, узагальнено і відображено в мовленнєвій формі і, насамперед, у значеннях слів. Розвиток словника впливає на всебічний розвиток дитини.

Вивченню особливостей засвоєння дітьми лексики присвячені дослідження О. М. Богатирьової, В. В. Гербової, А. П. Іваненко, Н. П. Іванової, В. І. Логінової, Ю. С. Ляховської, Н. П. Савельєвої, А. А. Смаги, Е. М. Струниної, В. І. Яшиної та інших.

Розвиток словника дітей досліджували А. Богуш, Л. Виготський, Н. Гавриш, М. Єлисеєва, Д. Ельконін, М. Жинкін, Н. Жукова, К. Крутій, М. Пентилюк, Т. Піроженко, О. Ревуцька, Ю. Руденко, О. Савушкіна, О. Семенов В. Сухомлинський, В. Тарасун, О. Ушакова, К. Ушинський, Н. Чередниченко, М.

Шеремет та ін. Н. Тиндюк висвітлює педагогічні аспекти розвитку словника дітей дошкільного віку як важливі фактори формування мовленнєвих компетенцій дошкільників [47]. О. Степанова визначає ступінь залежності формування лексичного запасу від мовленнєвих порушень [46]. Т. Науменко започаткувала ряд досліджень, що вивчають такі питання як форми, методи, умови і засоби активізації мовлення дітей раннього віку в умовах дошкільного закладу [35]. Проблему збагачення словника дітей раннього віку вивчали Ю. Аркін, В. Гербова, Г. Ляміна, Г. Розенгарт – Пупко, Г. Бавикіна, І. М. Непомняща, Ю. С. Ляховська. Особливості становлення і розвитку словника дітей впродовж дошкільного дитинства вивчали А. Іваненко, М. Коніна, В. Коник, Н. Кудикіна, Н. Луцан, Ю. С. Ляховська та ін.

Особливість словникової роботи в дошкільному закладі полягає в тому, що вона пов'язана з усією навчально-розвитковою роботою з дітьми. Збагачення словникового запасу відбувається в процесі ознайомлення з навколишнім світом, у всіх видах дитячої діяльності, повсякденному житті, спілкуванні. Таким чином, повноцінне оволодіння рідною мовою, розвиток мовленнєвих здібностей є основою повноцінного формування особистості дитини-дошкільника.

У дітей із затримкою психічного розвитку спостерігаються значні труднощі в оволодінні словником навіть в умовах спеціального навчання. Тому вони потребують спеціально організованого корекційного впливу щодо розвитку словника та стимулювання до його активізації. Одним із засобів, що підвищує ефективність корекційної роботи з розвитку та активізації словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку є кольоротерапія.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику розвитку та активізації словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку засобом кольоротерапії.

Завдання дослідження:

1) Здійснити огляд науково-методичної літератури з проблеми розвитку та активізації словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку;

2) обрати методику обстеження рівня розвитку активного словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку, провести дане обстеження;

3) розробити та експериментально апробувати методику з розвитку та активізації словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку засобом кольоротерапії.

Об'єкт дослідження – активний словник дітей передшкільного віку.

Предмет дослідження – розвиток та активізація словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку засобом кольоротерапії.

Методи дослідження: теоретичні – вивчення та аналіз науково-методичної літератури щодо проблеми наукового дослідження; емпіричні – спостереження, бесіда, констатувальний, формувальний і контрольний етапи дослідження; статистичні – кількісний та якісний аналіз даних констатувального та контрольного етапів наукового дослідження.

Елементи наукової новизни одержаних результатів. Розроблена методика розвитку та активізації словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку за допомогою використання кольору кольоротерапії.

Практичне значення одержаних результатів. Результати проведеного дослідження та запропоновані методи і прийоми можуть бути використані в організації корекційно-розвиткової роботи з розвитку та активізації словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку в закладах дошкільної освіти, в центрах розвитку дітей, під час занять батьків із дітьми.

Публікації. Основні положення магістерської роботи висвітлені у статтях «Науково-теоретичні основи збагачення та активізації словника дітей

дошкільного віку» (науковий збірник «Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали X Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (18 листопада 2021 рік, м. Суми) та «Дослідження словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку» (науковий збірник «Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали X Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (18 листопада 2021 рік, м. Суми).

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, проміжних та основних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 75 сторінок, з них 61 сторінка основного тексту. Робота містить 7 рисунків і 8 таблиць.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТА АКТИВІЗАЦІЇ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Поняття словника. Розвиток словника в онтогенезі

Слово – будівельний матеріал мовлення. Кожне слово має певне значення, зі слів складаються словосполучення і речення, за допомогою слів людина оформлює свої висловлювання, думки і ними ділиться з іншими людьми. Чим більше слів засвоює людина, тим легше їй спілкуватись, тим багатше її мовлення [27].

Єдність лексичного (сукупність людських знань про певні сторони дійсності, мислення; без їх засвоєння неможливе оволодіння мовленням як засобом спілкування і знаряддям) і граматичного значень (оформляє й виражає різні відношення лексичне значення слова за допомогою граматичної форми) слова є головною його особливістю. З психологічної точки зору, значення є узагальненням, яке виражає поняття. Саме у значенні слова полягає єдність мовлення і мислення [17]. Слово може мати кілька значень. Одне і те ж слово може позначати і предмет, і ознаку, і дію з предметом.

Слова у мовленні існують не ізольовано одне від одного, всі вони об'єднані в єдину лексичну систему. Кожна лексична одиниця цієї системи пов'язана різними відношеннями з іншими одиницями як за значенням, так і за формою (синонімічні, антонімічні зв'язки, тематичні і лексико-граматичні групи). Місце слова визначається також його багатозначністю, поєднанням з іншими словами. Під час засвоєння лексики ці зв'язки починають взаємодіяти. Навколо кожного слова формуються смислові (семантичні) поля. В онтогенезі діти засвоюють слова і системні зв'язки між ними [30].

Отже, слово є одиницею мови, що виконує роль позначення понять, предметів, осіб, дій, стану, ознак, якостей, зв'язків, явищ, оцінок, відносин. Сукупність слів певної мови є словниковим запасом. Словниковий запас людини – це ті слова, значення яких вона знає і може пояснити.

Визначають активний словник і пасивний словник. Пасивний словник – це слова, які мовець знає, розуміє, але не завжди вживає. Активний словник охоплює ті слова, які мовець знає, розуміє і користується ними в активному мовленні. Активний словник завжди менший пасивного. Кількість слів в активному словнику людини визначає багатство і культуру її мови.

Перші усвідомлені слова у дітей з'являються в кінці першого року життя. На прохання дорослого дитина 10-12 міс. повторює перші слова з певним значенням. У кінці першого року життя дитини з'являються слова «так», «ні», дитина називає словами дорослого (*мама, тато, баба* тощо), окремі дії (*дай, на*). У словнику дитини нараховується, у середньому, 10-15 слів [11].

А. Маркова описує послідовність щодо оволодіння дитиною словом:

перший етап - з'являються слова-склади, дитина вживає скорочене слово з одного складу (8-9 місяців);

другий етап – з'являються двоскладові слова (10-12 міс.); дитина повторює перший склад; дещо пізніше з'являються слова з двох різних складів;

третій та четвертий етап (2-й рік життя) з'являються у мовленні дитини три- і чотирискладові слова [32].

На другому році життя кожне слово виконує роль цілого речення, у якому можуть бути й іменники, і дієслова, і прикметники, і прислівники. Функція слова в цьому періоді полягає в тому, щоб виявити емоції, висловити бажання, прохання [4].

Характерною особливістю словника дітей другого року життя, за даними М. Попової, є те, що дитина здебільшого користується в мовленні іменниками, дієслова вживає менше, проте частотність їх уживання є досить високою. Досить мало діти вживають прикметників. У цей період розвиток розуміння мовлення випереджає активне мовлення. Проте вже до кінця другого року

життя збагачення активного словника відбувається швидкими темпами і становить 300-400 слів.

Л. Іщенко стверджує, що активний словник малюка поступово збільшується: в 3 роки він становить 1000 слів; в 4 роки – 1540; у 4,5 роки – 1870; у 5 років – 2072; у 5,5 років – 2289; у 6 років – 2589, у 7 років – 3500-4000 слів [34].

Третій рік життя – найбурхливіший у кількісному накопиченні лексичного багажу: кількісний склад словника за третій рік зростає у чотири-п'ять разів і може досягати 1500 слів. Розвиток словника в основному відбувається за рахунок слів, що позначають предмети, що оточують дитину, ознаки цих предметів та дії з ними. У словнику дитини є майже всі частини мови, активізується вживання дієслів і займенників. Водночас у словнику дітей цього віку ще переважають іменники, вони складають половину від усіх слів, що їх уживає дитина. Особливості словника дітей третього року життя досліджувала В. Гербова. За її даними, серед іменників - 36% це слова, що означають назву побутових предметів, 16,5% - об'єкти живої природи. [Гербова].

В. Гербова умовно поділяє слова, які діти засвоюють на третьому році життя, на 4 групи.

1. Слова, що позначають назву предметів, дій з ними, властивостей, відношень у найближчому оточенні.
2. Слова, що позначають назву збірних іменників.
3. Слова, що позначають назву предметів, дій, властивостей, відношень далекого, але зрозумілого дітям оточення.
4. Слова - різні частини мови (займенники, числівники, частки й т. ін.).

Також В. Гербова виділяє рівні засвоєння слів дитиною.

Перший рівень – дитина розуміє слово, але не використовує його в мовленні.

Другий рівень – дитина впізнає і називає предмет (якість, дію, властивість, ознаку) тільки у звичних сполученнях і умовах.

Третій рівень – розуміє і правильно використовує слово-назву в будь-

яких доступних для розуміння дитини зв'язках і відношеннях [61].

До 3,5-4 років предметна віднесеність слова у дитини набуває досить стійкий характер. У процесі формування лексики відбувається і уточнення значення слова.

Далі темпи збільшення кількості словника дещо уповільнюються, хоча кількість вживаних слів зростає. У віці до чотирьох років кількість слів досягає 1900, у п'ять – 2000-2500, шість – сім років – 3500-4000 слів [11].

Словник дитини п'яти років становить 2200-2500 слів. У словнику наявні всі частини мови (іменники, прикметники, дієслова, числівники, сполучники, займенники, прислівники, частки, вигуки). Протягом п'ятого року виявляється «розквіт» словотворення, дитина створює нові слова від усіх частин мови, на кінець року воно поступово згасає.

Словник дітей старшого дошкільного віку збільшується швидкими темпами. У словнику рівномірно використовуються всі частини мови, складні слова, слова з абстрактним значенням, іншомовного походження. Діти доречно використовують у мовленні прислів'я, приказки, образні вирази, фразеологізми. Знає прислів'я, загадки, скоромовки, приказки, використовує фразеологічні звороти відповідно до ситуації, звуконаслідувальні слова. В активному словнику є узагальнені слова, абстрактні поняття (радість, чемність, хоробрість), правильно використовує багатозначні слова. Легко добирає синоніми, антоніми, класифікує предмети за ознаками, властивостями. Недостатньо розуміє переносне значення слів. Вживає форми словесної ввічливості, мовленнєвого етикету в ситуаціях вітання, прощання, знайомства, подяки, вибачення, прохання без нагадування вихователя.

Активний словник дитини старшого дошкільного віку (6-7 років життя) вже наближається до словника дорослої людини. Дитина вільно користується всіма частинами мови, правильно називає предмети, їх ознаки та властивості.

Отже, у розвитку словника дитини яскраво помітні позитивні якісні зміни: дитина використовує антоніми, синоніми, багатозначні слова, слова у переносному значенні, оперує узагальненими словами різного ступеня,

поняттями. Усвідомлює словниковий склад рідної мови, виокремлює слова в реченні.

Збагачення життєвого досвіду дитини, ускладнення його діяльності і розвиток спілкування з оточуючими людьми призводять до поступового кількісного зростання словника. У літературі відзначаються значні розбіжності щодо обсягу словника і його приросту, так як існують індивідуальні особливості розвитку словника у дітей в залежності від умов життя і виховання [19]. За словами Д. Ельконіна, відмінності у словниковому складі окремих дітей більші, ніж у будь-якій іншій сфері психічного розвитку [56].

1.2. Місце словникової роботи в системі дошкільної освіти.

Базовий компонент дошкільної освіти – це державний стандарт, що містить норми і положення, які визначають державні вимоги до рівня розвиненості та вихованості дитини дошкільного віку, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті. Одним з напрямів, за якими визначено вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей дошкільнят є мовлення дитини, що включає лексичну компетенцію. У Базовому компоненті визначено результати освітньої роботи щодо розвитку словника дітей дошкільного віку, а саме: дитина повинна мати збалансований словниковий запас із різних освітніх ліній; добирати найбільш точні слова відповідно до ситуації мовлення; називати ознаки, якості, властивості предметів, явища, події; вживати слова різної складності, синоніми, антоніми, епітети, метафори, багатозначні слова; фразеологічні звороти; знає прислів'я, приказки, утішки, загадки, скоромовки; володіти формулами мовленнєвого етикету відповідно до ситуації, формами звертання до дорослих і дітей [7].

Значення слова у психічному розвитку дитини як найважливішої одиниці мови і мовлення визначає місце словникової роботи в загальній та спеціальній системі роботи з формування та розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

А. Богуш виділяє два аспекти у лексичній роботі з дітьми.

Перший аспект відбувається в процесі пізнавальної діяльності дітей і реалізується шляхом встановлення зв'язків між предметами та їх відношеннями. Даний аспект пов'язаний із засвоєнням дітьми предметної співвіднесеності зі словом.

Другий аспект відбувається в процесі засвоєння дітьми слова як одиниці лексичної системи та його зв'язків з іншими лексичними одиницями [12].

Зміст лексичної роботи в закладах дошкільної освіти полягає у визначенні за допомогою слова предметів навколишнього світу та засвоєнні змістової сторони слова через тлумачення значень слів і словосполучень. Педагог формує родові і видові узагальнюючі поняття, формує в дітей уміння добирати частини до цілого, збагачує словник іменниками на позначення абстрактних понять, часу та простору, взаємовідносин між людьми [12].

Сукупність слів, які є у складі будь-якої мови, називають лексикою, сукупність слів, які розуміє та якими володіє людина, – словником. Слова, які засвоює дитина, лінгвісти поділяють на дві категорії: 1) пасивний словник – слова, які дитина розуміє, співвідносить з конкретними предметами, ознаками, діями тощо, але не користується цими словами; 2) активний словник – слова, які дитина розуміє та доречно, свідомо використовує у своєму мовленні.

Обмеженість словника ускладнює спілкування, людині не вистачає слів для висловлення своїх думок. Це позначається на мовній та мовленнєвій культурі. Головною особливістю будь-якого слова є єдність його лексичного і граматичного значень.

У лінгвістиці виділяють такі обов'язкові властивості слова як фонетичний прояв, граматичне оформлення, семантична валентність, тобто наявність значення і можливість слова поєднуватися з іншими словами. А отже, оволодіння словом відбувається у єдності його лексичного, граматичного значень і мовної форми (звукової, морфологічної) на основі активного використання у мовленні.

Лексичне значення – це сукупність знань про певні сторони дійсності, це позначення предметів, явищ, дій, ознак та властивостей, числа, обставин тощо. Значення слова одночасно об'єднує мовленнєве та інтелектуальне. З огляду на це, словникова робота з дітьми дошкільного віку має бути пов'язана з розвитком пізнавальної діяльності, із накопиченням уявлень про навколишнє життя, з формуванням елементів понятійного мислення. Смісл слова – це зміст слова у мовленні, у певному контексті.

У сучасній дошкільній лінгводидактиці А. Богуш виокремлює основні завдання розвитку словника:

1) збагачення кількісного складу лексики новими, раніше невідомими словами, а також збільшення словникового запасу за рахунок засвоєння дітьми нових значень багатозначних слів, що вже наявні в їхньому лексичному запасі;

2) якісне засвоєння лексики, що виявляється в поглибленому розумінні значення й смислових відтінків слів і словосполучень, подальшому оволодінні узагальненням, яке в них виражене;

3) активізація словника застосування дітьми лексичних засобів у різних мовленнєвих ситуаціях; нові слова в мовленні дітей активізуються за умови уточнення значення та закріплення способів їх відтворення на практиці;

4) підвищення рівня мовленнєвої культури, розвиток образного мовлення, виховання дослідного інтересу до слова [11, 12].

Слід зазначити, що засвоєння дитиною слова відбувається лише тоді, коли воно використовується у словосполученнях, реченнях, зв'язному мовленні. Метою роботи над словом є формування в дітей вміння свідомо обирати зі словникового запасу ті мовні засоби, які найточніше відобразатимуть задум мовця і робитимуть висловлювання не лише граматично правильним, а й виразним [7].

О. Степанова представляє алгоритм оволодіння словом дитиною [47].

1. Ознайомлення зі словом: первинного сприйняття слова, його семантики, відношення з «позамовним світом» (предметом, явищем, ознакою, дією тощо), уточнення вимови.

2. Демонстрація зразків уживання слова (утворення словосполучень, речень з даним словом) – оволодіння синтагматичними зв'язками конкретної лексичної одиниці.

3. Оволодіння парадигматичними зв'язками слів (добір слова антонімів, синонімів тощо).

4. Закріплення лексеми в активному словнику.

Аналіз науково-методичної літератури дає можливість визначити основні групи слів, що складають словниковий запас дитини.

1. Слова, що позначають конкретні поняття – це назви предметів, дій, ознак, якостей.

2. Слова, що позначають родові, видові, абстрактні поняття, узагальнюючі слова (засвоєння слів дано групи відбувається за умови засвоєння слів першої групи).

3. Слова-антоніми, слова-синоніми, багатозначні слова, слова, що позначають смислові відтінки.

4. Слова з переносним значенням та образні слова.

В. Албул зазначає, що в сучасній дошкільній лінгводидактиці виокремлюють такі основні засоби розвитку словника дитини:

- спілкування дітей з однолітками та дорослими;
- театралізована діяльність (відбувається активізація слів, словник дошкільників збагачується новими словами, влучними образними висловами, прислів'ями, приказками, фразеологізмами, образною емоційно-зabarвленою лексикою, дитина отримує зразки правильного й емоційно забарвленого зв'язного мовлення);

- дидактичні ігри - словесні ігри Рухливі ігри з текстом, ігри-драматизації, (під час гри поповнюється й активізується словник, формується правильна вимова, вміння правильно висловлювати свої думки, розвивається зв'язне мовлення);

- читання художніх творів (активізує й уточнює словник, сприяє розвитку образного мовлення, збагачує мовлення дітей емоційно-експресивною

лексикою, розвиває здатність відчувати форму й ритм рідної мови, багатство рідної мови через різноманіття образних висловів та порівнянь, пізнавати лаконічність і точність слова);

- праця – господарсько-побутова, ручна, на лоні природи тощо (розвиток мовлення відбувається у природній, невимушеній обстановці, збагачується й активізується словниковий запас дітей, формуються навички розмовного мовлення, відбувається засвоєння норм і правил мовленнєвого етикету) [1].

1.3. Особливості розвитку словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку

Вивченням особливостей розвитку словникового складу мовлення в дітей з нормативним розвитком і в дітей із затримкою психічного розвитку займалися О. Р. Лурія, Р. І. Лалаєва, В. І. Лубовський, Н. А. Ципіна, Є. В. Мальцева, Н. Ю. Борякова та інші. У дослідженнях цих авторів вказується на те, що для дітей із затримкою психічного розвитку характерні такі особливості загального і мовленнєвого розвитку:

- 1) переважання ігрових інтересів над пізнавальними;
- 2) швидке пересичування в інтелектуальній діяльності;
- 3) швидка стомлюваність;
- 4) недостатність пізнавальної активності, сприйняття, аналізу та інших функцій;
- 5) функціональна недостатність вищих психічних функцій;
- 6) мала інтелектуальна цілеспрямованість;
- 7) порушення пізнавальної діяльності;
- 8) обмеженість уявлень та знань про навколишній світ;
- 9) ситуативне мовлення;
- 10) обмежений словниковий запас;
- 11) уповільнене розширення активного і пасивного словникового складу мовлення;

- 12) значне розходження між активним та пасивним словником;
- 13) проблеми актуалізації словника;
- 14) запізнiла поява перших слів і фраз;
- 15) відсутність пізнавального ставлення до висловлювання;
- 16) проблеми у процесі побудови фрази;
- 17) переважання у словнику побутової лексики;
- 18) відсутність в мовленні багатьох слів, що позначають явища навколишнього світу, властивості природи;
- 19) відсутність багатьох позначень відомих дітям дій, предметів та його якостей;
- 20) труднощі у вживанні багатьох частин мовлення [14, 30].

Усе вищезазначене призводить до того, що слова побутового мінімуму, що їх переважно вживають діти із затримкою психічного розвитку, не вбудовуються в систему семантичних відносин, вони співвідносяться одне з одним за принципом комплексу. Внаслідок цього діти даної категорії не спроможні піднятися до рівня категоріального значення слів.

Формування словника дитини тісно пов'язане з її психічним розвитком. Формування словника та його якість багато в чому залежить від рівня розвитку пізнавальної діяльності та від сформованості основних розумових процесів. Для дітей із затримкою психічного розвитку характерні обмежений словниковий запас, переважання в словнику лексики побутового характеру, значне розходження між активним і пасивним словником, мовленнєва інактивність, труднощі під час вживання багатьох частин мови, особливо прикметників, прислівників, складних прийменників, труднощі актуалізації словника. За класифікацією Є. В. Мальцевої у дітей із затримкою психічного розвитку виділяють три групи мовленнєвих порушень в залежності від не сформованості тих чи інших компонентів мовлення:

- 1-а група (24,7%) – характеризується ізольованим фонетичним дефектом;
- 2-а група (52,6%) – порушення вимови звуків поєднуються з несформованістю фонематичного слуху;

3-я група (22,7%) – характеризується системним недорозвитком мовлення: фонетико-фонематичні недоліки мовлення супроводжуються несформованістю граматичного ладу мовлення на фоні бідного словникового запасу [32].

Знижений порівняно з віковою нормою обсяг словника дітей із затримкою психічного розвитку певною мірою обумовлений недостатністю їх уявлень про предмети та явища навколишнього світу. Даний факт підтверджують дослідження С. Г. Шевченка. Більшість дітей даної категорії мають дуже приблизне, неточне уявлення про професію своїх батьків, важко перераховують і визначають послідовність пір року, не називають їх найбільш характерні ознаки.

У словнику дітей із затримкою психічного розвитку через обмеженість уявлень та знань про навколишній світ відсутні позначення добре відомих дітям предметів, дій та якостей. Так, за даними Є. В. Мальцевої, під час називання предметних картинок та картинок-дій у дітей даної категорії часто спостерігаються неточність вживання слів, їх заміни за семантичними ознаками; слова-найменування часто замінюються описом ситуації чи дії.

У словнику дітей переважають іменники та дієслова. У мовленні вони використовують лише прикметники, що означають безпосередньо сприйняті якості предметів. Часто затрудняються у визначенні кольору, форми, величини предмета [41].

У дітей із затримкою психічного розвитку мають місце труднощі в активізації словника, які пояснюються тим, що у свідомості дитини нечітко закріплений зв'язок між образом предмета і його назвою, тому замість назви предмета дитина дає його опис. Іноді спостерігається і протилежне явище: діти вживають слово, але не співвідносять його зі значенням.

Діти дошкільного віку із затримкою психічного розвитку не можуть назвати пізнавальні ознаки предмета: замість них діти сприймають і називають несуттєві деталі, різні непізнавальні відомості, або ж виділяють ознаки

предметів, але не диференціюють суттєві, пізнавальні для даного об'єкта та несуттєві ознаки.

У мовленні діти даної категорії не вживають слова, що позначають просторові відношення, назви відтінків. Особливості лексики дітей із затримкою психічного розвитку проявляються і в недостатній сформованості синонімічних та антонімічних засобів мовлення.

Найбільш значущою ознакою лексичного розвитку є рівень оволодіння узагальнюючими поняттями. Від того, наскільки сформовано і розвинуто здатність до аналізу та синтезу, уміння узагальнювати з урахуванням виділення істотних ознак предметів залежить процес оволодіння словами узагальнюючого характеру. Рівень оволодіння узагальнюючими поняттями характеризує процес формування семантичних полів, лексичної системності. Н. Ю. Борякова зазначає, що діти з затримкою психічного розвитку нерідко використовують слова у вузькому значенні, рівень їх словесного узагальнення є дуже низьким. Одним і тим же словом вони можуть назвати велику кількість предметів, що схожі за формою, матеріалом, призначенням або іншими ознаками. Обмеженість словникового запасу проявляється в тому, що діти не знають багатьох слів, що позначають частини предметів, не знають назв предметів посуду, транспортних засобів, дитинчат тварин тощо. Відзначається відставання у використанні слів-ознак предметів, що позначають форму, колір, матеріал, величину, якість. Часто спостерігаються заміни слів, які є близькими за значенням. Найсуттєвіші відмінності між дітьми норми і ЗПР виявлені при додаванні слів з конкретним значенням до родових понять [41].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Кожне слово має певне значення. Єдність лексичного і граматичного значень слова є головною його особливістю. Слова у мовленні існують не ізольовано одне від одного, всі вони об'єднані в єдину лексичну систему. Кожна лексична одиниця цієї системи пов'язана різними відношеннями з іншими одиницями як за значенням, так і за формою (синонімічні, антонімічні зв'язки, тематичні і лексико-граматичні групи). Місце слова визначається також його багатозначністю, поєднанням з іншими словами.

Сукупність слів певної мови є словниковим запасом. Словниковий запас людини – це ті слова, значення яких вона знає і може пояснити. Визначають активний словник і пасивний словник.

Перші усвідомлені слова у дітей з'являються в кінці першого року життя. На прохання дорослого дитина 10-12 міс. повторює перші слова з певним значенням. У словнику дитини нараховується, у середньому, 10-15 слів.

На другому році життя кожне слово виконує роль цілого речення, у якому можуть бути й іменники, і дієслова, і прикметники, і прислівники. До кінця другого року життя збагачення активного словника відбувається швидкими темпами і становить 300-400 слів.

У 3 роки словник становить 1000 слів, може досягати 1500 слів. У словнику дитини є майже всі частини мови, активізується вживання дієслів і займенників.

У віці до чотирьох років кількість слів досягає 1900.

Словник дитини п'яти років становить 2200-2500 слів. У словнику наявні всі частини мови. Протягом п'ятого року виявляється «розквіт» словотворення, дитина створює нові слова від усіх частин мови.

Словник дітей старшого дошкільного віку збільшується швидкими темпами. У словнику рівномірно використовуються всі частини мови, складні слова, слова з абстрактним значенням, іншомовного походження. В активному

словнику є узагальнені слова, абстрактні поняття, багатозначні слова. Легко добирає синоніми, антоніми, класифікує предмети за ознаками, властивостями.

У Базовому компоненті дошкільної освіти визначено результати освітньої роботи щодо розвитку словника дітей дошкільного віку. Зміст лексичної роботи в закладах дошкільної освіти полягає у визначенні за допомогою слова предметів навколишнього світу та засвоєнні змістової сторони слова через тлумачення значень слів і словосполучень.

У сучасній дошкільній лінгводидактиці виокремлено основні завдання розвитку словника: 1) збагачення кількісного складу лексики; 2) якісне засвоєння лексики; 3) активізація словника; 4) підвищення рівня мовленнєвої культури, розвиток образного мовлення, виховання дослідного інтересу до слова.

Вивченням особливостей розвитку словникового складу мовлення в дітей з нормативним розвитком і в дітей із затримкою психічного розвитку займалися О. Р. Лурія, Р. І. Лалаєва, В. І. Лубовський, Н. А. Ципіна, Є. В. Мальцева, Н. Ю. Борякова та інші. Автори вказують на обмеженість словниковий запасу, уповільнене розширення активного і пасивного словникового складу мовлення, значне розходження між активним та пасивним словником, проблему актуалізації словника, запізнілу появу перших слів і фраз, переважання у словнику побутової лексики, відсутність в мовленні багатьох слів, що позначають явища навколишнього світу, відсутність багатьох позначень відомих дітям дій, предметів та його якостей, труднощі у вживанні багатьох частин мовлення.

У зв'язку зі зниженою пізнавальною активністю у дітей із затримкою психічного розвитку відзначається бідний словниковий запас. Мовлення складається в основному з іменників і дієслів, прикметники використовуються тільки для позначення видимих властивостей предметів. Зв'язок слова з предметом нестійка. Діти не можуть використовувати антонімічні та синонімічні засоби мовлення.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

2.1. Методика дослідження рівня розвитку словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку

Метою констатувального етапу даного дослідження стало вивчення вихідного рівня сформованості словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку. Дослідження проводились на базі Комунального закладу дошкільної освіти компенсуючого типу 102 Криворізької міської ради. Діти із затримкою психічного розвитку, які відвідують групи компенсуючого типу вказаного закладу. Нами сформовано основну групу та групу порівняння, до складу кожної увійшло по 8 дітей.

Для вивчення вихідного рівня сформованості словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку необхідно було підібрати доречну діагностуючу методику, яка має відповідати особливостям та віку дітей.

З усього різноманіття діагностуючих методик нами була використана методики Л. С. Виготського та О. Н. Усанової «Діагностика розвитку словника», яка включила в себе шість завдань. Метою даної методики є вивчення кількісного і якісного розвитку словника дітей старшого дошкільного віку.

Перше завдання «Підбери картинку» спрямовано на вивчення процесу узагальнення.

Нами підібрано по п'ять предметних картинок з таких класифікаційних груп: транспорт, овочі, тварини, посуд, інструменти, дерева, продукти.

У першій серії ми пропонували дітям розкласти картинки таким чином, щоб вони підходили одна до одної, та назвати їх одним словом.

У другій серії ми прохали дітей розкласти картинки однієї групи таким чином, щоб вони підходили одна до одної (тварини дикі та свійські, продукти молочні та м'ясні, транспорт наземний, водний, повітряний).

Оцінювання відбувалось за бальною системою:

3 бали – правильно розкладає всі предметні картинки, називає узагальнюючі слова;

2 бали – припускається 3-4 помилок під час розкладання картинок та називання узагальнюючих слів, але виправляє помилки;

1 бал – припускається 5 і більше помилок під час розкладання картинок та називання узагальнюючих слів.

Друге завдання «Який? Яка? Яке? Які?» спрямовано на вивчення вміння дітей використовувати в мовленні прикметники.

Нами підібрані предметні картинки, назви яких відносяться до іменників жіночого, чоловічого та середнього роду однини та іменників множини.

У першій серії ми показували дітям по чергово картинку і прохали назвати який (яка, яке, які) він (вона, воно, вони).

У другій серії ми називали предмет і пропонували дітям, сказати, який (яка, яке, які) він (вона, воно, вони).

За кожне назване слово-прикметник дитина отримувала фішку.

Оцінювання відбувалось за бальною системою:

3 бали – дитина набрала більше 26 фішок;

2 бали – дитина набрала від 16 до 25 фішок;

1 бал – дитина набрала менше 16 фішок.

Друге завдання «Хто що робить?» спрямовано на вивчення уміння дітей використовувати в мовленні дієслова.

Нами підібрані предметні картинки із зображенням живих істот та людей певних професій.

Дитині ми пропонували подивитись на картинку та сказати, хто що може (вміє) робити.

За кожне назване слово-дієслово дитина отримує фішку.

Оцінювання відбувалось за бальною системою:

3 бали – дитина набрала більше 30 фішок;

2 бали – дитина набрала від 18 до 29 фішок;

1 бал – дитина набрала менше 18 фішок.

Четверте завдання «Скажи навпаки» спрямоване на вивчення вміння дітей вживати антоніми.

Нами підібрані слова (12 слів), до яких дитина має підібрати слова-антоніми.

Дитину просили послухати слова та назвати слово-навпаки.

Оцінювання відбувалось за бальною системою:

3 бали – дитина назвала 12 слів-антонімів;

2 бали – дитина назвала від 8 до 11 слів-антонімів;

1 бал – дитина назвала менше 8 слів-антонімів.

П'яте завдання «Дай правильну відповідь» передбачає вивчення використання дітьми в мовленні прислівників, що позначають просторове розташування предметів.

Нами підібрані сюжетні картинки, на яких можна визначити просторове розташування предметів відносно одне одного.

Педагог пропонував дитині розглянути картинку та відповісти на запитання дорослого (далеко, близько, високо, низько, вгорі, внизу).

Оцінювання відбувалось за бальною системою:

3 бали – дитина назвала 6 прислівників;

2 бали – дитина назвала від 3 до 5 прислівників;

1 бал – дитина назвала менше 3 прислівників.

Шосте завдання «Полічи правильно» спрямовано на вивчення вміння дітей використовувати в мовленні порядкові числівники.

Нами підібрані іграшки, що їх ми розташували в ряд одну за одною.

Педагог пропонував дитині розглянути іграшки, назвати ту, яка дитині подобається найбільше. Саме цю іграшку педагог переміщував у рядку іграшок

та запитував у дитини, яка вона за порядком? (перша, друга, третя, четверта, п'ята).

Оцінювання відбувалось за бальною системою:

3 бали – дитина назвала 5 числівників;

2 бали – дитина назвала 3-4 числівники;

1 бал – дитина назвала менше 3 числівників.

Враховуючи бали, які могла набрати дитина під час виконання вищеописаних завдань, визначені рівні розвитку словника.

Високий рівень – 15-18 балів. Дитина вживає різні частини мови точно за змістом; використовує в мовленні іменники з узагальнюючим значенням, слова, що позначають назви предметів, дій, ознак, антоніми, прислівники та числівники; правильно узгоджує іменники з числівниками, прикметниками і займенниками з іменниками.

Середній рівень – 11-14 балів. Дитина припускається помилок у вживанні різних частин мови, але сама їх виправляє за допомогою дорослих; нечасто в мовленні використовує антоніми, узагальнюючі слова, прислівники; припускається помилок в узгодженні іменників з числівниками і прикметниками.

Низький рівень – 6-10 балів. Активний словник дитини збіднений; дитина припускається помилок під час вживання різних частин мови, цього не усвідомлює; не використовує в мовленні антоніми і узагальнюючі слова, не проявляє мовленнєву активність в спілкуванні.

Результати виконання завдань дітьми основної групи та групи порівняння фіксувалися в індивідуальних протоколах та занесені до загального протоколу (Таблиця 2.1., Таблиця 2.2.)

Таблиця 2.1.

Виконання завдань дітьми основної групи

ПІБ	Завд.1	Завд.2	Завд.3	Завд.4	Завд.5	Завд.6	Кількість балів	Рівень
1	1	1	2	1	1	1	7	низький
2	2	2	2	1	2	2	11	середній
3	1	1	1	1	1	1	6	низький
4	2	2	2	1	1	1	9	низький
5	1	1	1	1	1	1	6	низький
6	1	1	1	1	1	1	6	низький
7	1	1	1	1	1	1	6	низький
8	1	1	1	1	1	1	6	низький

Таблиця 2.2.

Виконання завдань дітьми групи порівняння

ПІБ	Завд.1	Завд.2	Завд.3	Завд.4	Завд.5	Завд.6	Кількість балів	Рівень
1	2	2	2	1	1	1	9	низький
2	1	1	1	1	1	1	6	низький
3	2	2	2	2	1	1	10	низький
4	2	2	2	1	1	1	9	низький
5	1	1	2	1	1	1	7	низький
6	1	1	1	1	1	1	6	низький
7	1	1	1	1	1	1	6	низький
8	1	1	1	1	1	1	6	низький

2.2. Аналіз результатів дослідження рівня розвитку словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку

Після обстеження словника дітей нами був проведений кількісний та якісний аналіз результатів.

Результати обстеження словника дітей перед шкільного віку із затримкою психічного розвитку основної групи та групи порівняння представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Результати обстеження словника дітей

	Основна група			Група порівняння		
	3 бали	2 бали	1 бал	3 бали	2 бали	1 бал
Завдання 1	0 (0 %)	2 (25 %)	6 (75 %)	0 (0 %)	3 (37,5 %)	5 (62,5 %)
Завдання 2	0 (0 %)	2 (25 %)	6 (75 %)	0 (0 %)	3 (37,5 %)	5 (62,5 %)
Завдання 3	0 (0 %)	3 (37,5 %)	5 (62,5 %)	0 (0 %)	4 (50 %)	4 (50 %)
Завдання 4	0 (0 %)	0 (0 %)	8 (100 %)	0 (0 %)	1 (12,5 %)	7 (87,5 %)
Завдання 5	0 (0 %)	1 (12,5 %)	7 (87,5 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	8 (100 %)
Завдання 6	0 (0 %)	1 (12,5 %)	7 (87,5 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	8 (100 %)

З результатів виконання першого завдання дітьми основної групи видно, що жодна дитина не змогла повністю правильно розкласти всі картинки і назвати узагальнюючі слова, 2 дитини (25%) допустили невелику кількість

помилки при розкладанні картинок і називанні узагальнюючих слів. З них 1 дитина самостійно виправила помилки після вказівки логопеда («Подивись уважно, чи правильно ти розклав картинки?»). 6 дітей (75%) допустили велику кількість помилок, вони не назвали узагальнюючі слова.

З результатів виконання першого завдання дітьми групи порівняння видно, що жодна дитина також не змогла повністю правильно розкласти всі картинки і назвати узагальнюючі слова, 3 дитини (37,5%) допустили невелику кількість помилок під час розкладання картинок і називання узагальнюючих слів. 5 дітей (62,5%) допустили велику кількість помилок.

Часто узагальнення діти робили за несуттєвими ознаками, але емоційно значущими для дитини. Так, наприклад, до іграшок віднесли олівці. Труднощі виникали під час узагальнення предметів, діти не змогли розділити предмети на групи в середині однієї класифікаційної групи.

Результати виконання другого завдання, що занесені до таблиці, показали, що 2 дитини (25%) назвали від 16 до 25 прикметників (одна дитина назвала 20 прикметників, інша – 18) і отримали за це відповідну кількість фішок, 6 дітей (75%) назвали менше 16 прикметників, у цих дітей були виявлені труднощі в називанні багатьох прикметників. Три бали не отримала жодна дитина.

У групі порівняння 3 дитини (37,5%) назвали від 16 до 25 прикметників (одна дитина назвала 21 прикметників, друга – 18, третя – 17), 5 дітей (62,5%) назвали менше 16 прикметників. Три бали також не отримала жодна дитина.

У мовленні дітей відзначалася регулярна повторюваність прикметників зі значенням розміру та кольору. Поширеними були заміни: високий – великий, низький – маленький, короткий – маленький тощо. Дані заміни прикметників свідчать про те, що діти не виділяють істотних ознак, не диференціюють якості предметів.

Результати виконання третього завдання дітьми основної групи показали, що 3 дитини (37,5%) назвали від 18 до 28 дієслів, 5 дітей (62,5%) – менше 18. Максимальну кількість дієслів не назвала жодна дитина.

Діти основної групи показали такі результати: 4 дитини (50%) назвали від 18 до 28 дієслів, 4 дитини (50%) – менше 18. Максимальну кількість дієслів також не назвала жодна дитина.

У дієслівному словнику цих дітей переважають слова, що позначають дії, які дитина щодня виконує або спостерігає, характерним було неточне вживання дієслів. Слід відзначити той факт, що дієслова, які називали діти, відрізнялися одноманітністю. Наприклад, до іменника «кухар» більшість дітей добрали слово «варить», до іменника «собака» – «гавкає». На пряме запитання педагога «Що ще робить кухар?» діти відповіді не давали.

З результатів проведення четвертого завдання видно, що всі діти основної групи (100%) назвали менше 8 антонімів. У групі порівняння 7 дітей (87,5%) також назвали менше 8 антонімів, 1 дитина (12,5%) назвала 9 антонімів.

Найбільші труднощі у дітей викликали такі висловлювання як сильний вітер, мокра підлога, довга лінійка, брудний одяг.

Результати виконання п'ятого завдання дітьми основної групи були такими: 1 дитина (12,5%) назвала 3 прислівники, 7 дітей (87,5%) – 1-2 прислівники. Жодна дитина не назвала максимальну кількість прислівників. Усі діти групи порівняння (100%) назвали 1-2 прислівники.

Для дітей було характерно неточне вживання прислівників, діти правильно називали прислівники, які позначають напрями вгору, вниз.

Виконання шостого завдання показало, що 1 дитина (12,5%) назвала 3 числівники, 7 дітей (87,5%) – 1-2 числівники. Жодна дитина не назвала максимальну кількість числівників. Усі діти групи порівняння (100%) назвали 1-2 числівники.

Аналіз результатів обстеження дітей дає можливість говорити, що діти із затримкою психічного розвитку обох груп виявили низький рівень розвитку словника, одна дитина виявила середній рівень розвитку словника (Таблиця 2.3.).

Таблиця 2.3.

Рівні розвитку словника дітей

Рівні	Основна група		Група порівняння	
	кількість дітей	%	кількість дітей	%
Високий	0	0	0	0
Середній	1	12,5	0	0
Низький	7	87,5	8	100

Отже, результати проведеного обстеження доводять необхідність здійснення спеціально організованої корекційної роботи з розвитку словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Метою констатувального етапу стало вивчення вихідного рівня сформованості словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку. Нами сформовано основну групу та групу порівняння, до складу кожної увійшло по 8 дітей.

Для вивчення вихідного рівня сформованості словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку нами була використана методика Л. С. Виготського та О. Н. Усанової «Діагностика розвитку словника», яка включила в себе шість завдань:

- 1) «Підбери картинку» (вивчення процесу узагальнення);
- 2) «Який? Яка? Яке? Які?» (вивчення вміння дітей використовувати в мовленні прикметники);
- 3) «Хто що робить?» (вивчення уміння дітей використовувати в мовленні дієслова);
- 4) «Скажи навпаки» (вивчення вміння дітей вживати антоніми);
- 5) «Дай правильну відповідь» (вивчення використання дітьми в мовленні прислівників, що позначають просторове розташування предметів);
- 6) «Полічи правильно» (вивчення вміння дітей використовувати в мовленні порядкові числівники)

Після обстеження словника дітей нами був проведений якісний аналіз результатів.

Узагальнення діти робили за несуттєвими ознаками. У мовленні дітей відзначалася регулярна повторюваність прикметників зі значенням розміру та кольору, спостерігалися заміни, які свідчать про те, що діти не виділяють істотних ознак, не диференціюють якості предметів. У дієслівному словнику переважають слова, що позначають дії, які дитина щодня виконує або спостерігає, характерним було неточне вживання дієслів; дієслова, які називали діти, відрізнялися одноманітністю. Діти не добирають антоніми до поданих слів. Характерно неточне вживання прислівників.

Якісний аналіз результатів, що проведений після обстеження словника дітей, дає можливість говорити, що діти із затримкою психічного розвитку обох груп виявили низький рівень розвитку словника, одна дитина виявила середній рівень розвитку словника

Отже, результати проведеного обстеження доводять необхідність здійснення спеціально організованої корекційної роботи з розвитку словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗМІСТ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З РОЗВИТКУ ТА АКТИВІЗАЦІЇ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

3.1. Методика розвитку та активізації словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку

Впровадження методики розвитку та активізації словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку відбувалось у період з грудня 2020 року по березень 2021 року.

У ході дослідження нами було проаналізована науково-методична література з проблеми корекційно-розвиткової роботи і на основі вивченого матеріалу була розроблена методика, яка включає в себе різноманітні ігри з кольором, що спрямовані на розвиток та активізацію словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Кольоротерапія – це немедикаментозний метод лікування, заснований на тому, що кожна з біологічно активних зон організму реагує на один із кольорів: вплив кольором відбувається на орган зору, а через нього і через зоровий аналізатор – на нервову систему. Вплив певного кольору знімає енергетичну блокаду, яка є причиною функціонального розладу [8]. Учені встановили, що під дією певних кольорів в організмі людини відбуваються фізіологічні зміни. Кольори можуть стимулювати, порушувати, пригнічувати, заспокоювати, підвищувати і пригнічувати апетит, створювати відчуття холоду або теплоти. Кольоротерапія налагоджує наш біологічний годинник, відновлює імунну, статеву, ендокринну і нервову системи [34].

Кожен колір оптичного спектра певним чином впливає на психоемоційний і фізіологічне стан людини.

Червоний колір підвищує кров'яний тиск, прискорює серцевий ритм і робить частішим дихання, прискорює темп мислення, підвищує працездатність, силу, гостроту зору, стимулює імунітет.

Жовтий колір активізує вегетативну нервову систему, надає жвавість розуму, допомагає швидко засвоювати інформацію, сприяє ясності і точності думки, будить допитливість.

Помаранчевий підвищує розумову діяльність, фізичну працездатність, зменшує виснаженість, втому, сонливість, покращує пам'ять.

Коричневий – символ впевненості та непохитності.

Зелений колір усуває порушення, занепокоєння, знімає емоційну напругу, викликає почуття урівноваженості, гармонії.

Блакитний колір – це колір творчості та індивідуальності, знімає м'язову напругу.

Синій колір стимулює мислення, викликає відчуття комфорту та знімає напругу.

Фіолетовий підвищує працездатність і нормалізує сон.

Сірий колір – це колір стабільності, колір контролю емоцій.

Білий колір легкості, чистоти та втіленням світла.

Чорний колір налаштовує на агресію, суперечки та небажання слухати інших, вводить в стан депресії [15, 21, 34].

Використовуючи ігри з кольором на логопедичних заняттях, дитині легше буде запам'ятати слова (іменники, прикметники) за допомогою асоціацій кольору та предмету; навчитися правильно узгоджувати іменники з прикметниками у роді, числі та відмінку тощо. Таким чином, дитина збільшить свій словниковий запас, її мовлення стане менш аграматичним, розвинеться зв'язне мовлення, удосконаляться фонетико-фонематичні процеси та просодичні компоненти мовлення. Під час таких ігор треба використовувати тільки ті кольори, які характерні для предметів і явищ природи, що оточують дитину, щоб вони не вводили дитину в оману.

Через колір починає висловлювати своє ставлення до зображуваного, колір починає служити засобом оцінки предметів і персонажів. Часто дитина, зображуючи предмети, дає їм таку кольорову характеристику, яка не пов'язана з реальним зображенням.

У дошкільній педагогіці всі дидактичні ігри можна розділити на три основні види: ігри з предметами (іграшками, природним матеріалом), настільно-друковані та словесні ігри. У кожній з цих груп знайдеться місце іграм з кольором.

Проведення дидактичних ігор включає ознайомлення дітей із змістом гри, з дидактичним матеріалом, пояснення правил гри, показ ігрових дій, визначення ролі вихователя в грі, підведення підсумків гри [10,13].

Правильна організація навчання дітей – дуже складне завдання, тому на ряду з загальноприйнятими прийомами та засобами цілком обґрунтовано використання оригінальних, творчих методик, ефективність яких очевидна.

Ми проводили роботу щодо розвитку та активізації словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку в умовах закладу дошкільної освіти у вигляді індивідуальних та підгрупових занять.

Характерними ознаками занять, що проведені в рамках нашого дослідження, були:

- врахування реальних можливостей дітей активно засвоювати передбачені програмою знання і вміння;

- провідна роль педагога, який зміст корекційно-розвиткової роботи, добирає доречні прийоми та засоби, організовує й оцінює пізнавальну діяльність дітей;

- поєднання корекційного, навчального, розвивального і виховного ефекту;

- використання на заняттях ігор з кольором.

Ми працювали з групою дітей у встановлений режимом час, організовували і спрямовували пізнавальну діяльність з урахуванням індивідуальних особливостей та можливостей кожної дитини.

Під час складання конспектів занять ми дотримувались чіткої структури: організаційний момент, основна частина заняття і підведення підсумків. Ми чітко визначили навчальні, розвивальні, виховні завдання, методи і прийоми, передбачені програмою, зміст заняття. Вибір методів, прийомів, а також зміст заняття залежать від його мети. Під час складання занять ми враховували вікові можливості дітей, рівень їхнього загального розвитку, особливості емоційно-вольової сфери.

Метою нашої методики є підвищення рівня розвитку словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами кольоротерапії (ігор з кольором).

Впровадження методики відбувалася протягом 4 місяців. Кожен місяць ми проводили по 8 занять. Нами було проведено 30 логопедичних занять з дітьми основної групи.

Під час проведення корекційно-розвиткової роботи нами були враховані та реалізовані педагогічні принципи.

1. Під час реалізації принципу індивідуального підходу ми враховували, що діти мають різні мовленнєві можливості, різний рівень знань та умінь, пізнавальної та практичної діяльності дошкільників, тому під час заняття необхідним став добір та розподіл завдань відповідно можливостям дітей. Наприклад, гру «Знайди колір» ми проводили не один раз: кожного разу діти називали знайомі кольори, ми надали можливість запам'ятати назву ще одного, не знайомого для них, кольору.

2. Принцип системності та послідовності передбачає розвиток не лише лексичної сторони мовлення, а й граматичної, фонематичної, фонетичної, зв'язного мовлення. На кожному занятті ми використовували різні цікаві завдання та ігри для вдосконалення граматичного ладу мовлення дітей та для розвитку зв'язного мовлення, крім того ми використовували вправи-ігри на розвиток вищих психічних функцій (пам'яті, уваги, мислення, уяви). Наприклад, під час гри «Що таким буває» ми удосконалювали вміння дітей

узгоджувати іменники з прикметниками в роді: що буває жовтого кольору? – жовтий лимон, жовте сонце, жовта груша тощо.

3. Реалізація принципу систематичності полягає у тому, що ми кожного тижня проводили логопедичне заняття, яке було спрямоване на розвиток та активізацію словника дітей за допомогою ігор з кольором. Навчальний матеріал подавався дітям систематично та в чіткій послідовності; відбувався логічний перехід завдань від простих до більш складних. Спочатку ми знайомили дітей з кольорами, потім добирали предмети до назв-кольорів, далі – слова-ознаки до слів-назв цих предметів.

4. Принцип комплексного підходу передбачає продовження логопедичної роботи поза логопедичними заняттями вихователями та батьками. Слід зазначити, що під час нашого дослідження взаємозв'язок з батьками дітей був постійним і дуже плідним. Батьки виконували всі завдання, дотримувались всіх наших рекомендацій, частково допомагали в організації корекційно-розвиткової роботи.

5. Принцип поступового ускладнення завдань та мовленнєвого матеріалу ми реалізовували для того, щоб діти могли спочатку засвоїти більш легкий матеріал, а потім до нього додавався и більш складний. Наприклад, на початку свого експерименту, ми давали дітям ігри на називання предметів певного кольору («Давайте знайомиться – жовтий»), потім ми добирали до різних кольорів предмети та класифікували їх в групи «Пригости гномів фруктами і овочами», «Пригости гномів», наприкінці ми створювали «Кольорові казки».

6. Принцип зв'язку навчання з життям полягав у тому, щоб діти виконували завдання, які безпосередньо пов'язані із життєвим досвідом дітей. Наприклад, у грі «Пригости гномів» діти вчилися життєвого вміння складати меню, «пригощати» друзів, добирати посуд тощо.

6. Принцип наочності реалізовувався у процесі всієї корекційно-розвиткової роботи. Ми використовували яскравий ілюстративний матеріал, іграшки, фарби, відеоматеріали.

8. Реалізація принципу виховання здорової дитини передбачала використання в процесі корекційної роботи фізкультхвилинок, вправ на розвиток загальної та дрібної моторики, створення позитивної комфортної атмосфери, зміни видів діяльності.

9. Принцип оптимізації навчально-виховного процесу полягав у спрямуванні всієї роботи на досягнення дітьми високого рівня розвитку словника.

У нашому експерименті ми використовували наступні методи.

1. Словесні – пояснення, бесіди, розповіді.
2. Практичні – різні логопедичні ігри та вправи з кольором.
3. Наочні.

Розроблена нами методика логопедичної роботи з розвитку та активізації словника включала три етапи.

Перший етап – підготовчий, який передбачав ознайомлення дітей з уточненням знань дітей про кольори та їх відтінки, а також ознайомлення з кольорами та їх відтінками. На підготовчих заняттях ми використали такі ігри як «Давайте знайомиться – я червоний (жовтий, зелений тощо)», «Хто в будиночку живе?», «Кольорове лото», «Назви мене», «Гостинці для гномів».

Під час проведення гри «Давайте знайомиться – жовтий» ми знайомили дітей з жовтим кольором, уточнювали назву, знаходили предмети жовтого кольору.

Гра «Кольорове лото» передбачала знаходження предметів одного кольору та розташування їх послідовно один за одним.

У грі «Гостинці для гномів» ми закріплювали знання колірної спектру у дітей та збагачували словник словами-іменниками, що позначають назви овочів, фруктів, ягід тощо. Ми просили дітей для гномів з шапочками певного кольору подарувати предмети такого ж самого кольору (жовтий – лимон, банан, диня; червоний – полуниця, буряк, помідор, вишня; зелений – огірок, кавун, капуста, кабачок; білий – часник; чорний – смородина; фіолетовий – баклажан;

помаранчевий – апельсин, морква, мандарин). На початкових етапах діти добирали гостинці з опорою на наочність – предметні малюнки або муляжі.

Другий етап – етап розвитку та збагачення словника дітей. Цей етап передбачав введення в словник дітей нових слів. На цьому етапі ми використовували такі ігри як «Мій улюблений колір», «Різнокольорові м'ячі», «Підбери до свого кольору», «Барвистий килимок».

Під час проведенні гри «Різнокольорові м'ячі» ми закріплювали назви предметів однієї лексичної теми, навчали дітей групувати предмети за кольором. На м'ячах ми розташували зображення предметів, що відносяться до різних класифікаційних груп. Дітям необхідно було зібрати м'ячі до певної групи. Інший варіант даної гри передбачав закріплення в словнику дітей узагальнюючих слів. На м'ячах певного кольори були зображені предмети, що відносяться до однієї класифікаційної категорії (на м'ячах зеленого кольору зображені предмети посуду, жовтого – одягу, червоного – меблів тощо). Діти збирали м'ячі певного кольору та називали ці предмети одним словом – називали узагальнююче слово.

Для проведення гри «Увага на картинку» ми використовували книжки, які подобаються дітям і де є ілюстрації з великою кількістю предметів. Педагог описує предмет і першим словом має бути назва кольору, наприклад, «Я бачу щось жовте, воно не вміє ходити». Дитина має відгадати цей предмет. Потім дитина описувала предмет, педагог вгадував.

Для ознайомлення з прийменниками та закріплення їх в мовленні ми пропонували дітям пограти в гру «Кольорова країна». Кожного разу ми певний колір, придумували, хто живе в країні такого кольору; педагог зазначає, що всі предмети в цій країні даного кольору. Далі педагог говорить, що виконує ця істота, а дитина складає речення, використовуючи прийменники. Наприклад, Рожевий метелик вилетів з рожевої кімнати. Рожевий метелик сів на рожеву троянду. Рожевий метелик перелетів на рожевий тюльпан. тощо.

Третій етап – етап активізації словника дітей із затримкою психічного розвитку.

Гру «Гостинці для гномів» ми використовували на другому етапі, на третьому – діти пригадували слова-назви смаколиків для гномів без опори на наочність.

Гра «Казкове лото» потребувала попередньої роботи. Логопед, батьки, вихователі поступово знайомили дітей з казками та їх героями. Логопед на своїх заняттях разом з дітьми кожній казці придумували код у вигляді певного кольору, наприклад, казка «Колобок» – жовта, «Червона шапочка» – червона, «Царівна-жаба» – зелена, «Рукавичка» – коричнева, «Попелюшка» – золотиста тощо. Коли всі казки діти не знають, коди пам'ятають, пропонували пограти в гру «Казкове лото»: дітям пропонували крутити барабан, за кольором, що випав на барабані, діти пригадували казку та добирали прикметники до іменників-назв головних героїв цієї казки. У другому варіанті даної гри ми пропонували дітям добирати до іменників дієслова.

Рухлива гра «Кольорові сліди» вимагала від дітей називання кольору та відтінку кольорів слідів, на які вони наступали, та називання предметів. Діти промовляли фразу «Червоний як...».

Проводячи гру «Веселка» спочатку ми уточнювали назви кольорів веселки, зобразили її на дошці. Потім розповіли дітям, що у кожного кольору веселки є свої улюблені предмети. Далі педагог запропонував дітям підібрати предмети до кожного кольору веселки, називаючи предметні картинки.

Гра «Помилки художника» передбачала знаходження та виправлення помилок, що є на картині, яка намальована на креативній скляній дошці: синє сонце, червоний сніг, зелений заєць тощо. В цій грі діти добирали прикметники та дієслова до іменників-назв предметів, що були зображені з помилками.

Гра «Кольорові кульки» викликала неабиякий інтерес у дітей. Ми придбали повітряні кульки різного кольору, в середині розмістили цифри. Діти обирали колір кульки, лопали її, знаходили цифру, називали її, шукали картку із відповідною цифрою. Далі дітям пропонували назвати предмети, що зображені на картці, визначити зайвий предмет, пояснити свій вибір, використовуючи узагальнюючі слова.

У грі «Впізнай колір» діти мали впізнати певний колір за назвами предметів.

У грі «Навпаки» діти мали співвіднести предметні або сюжетні картинки, що позначають слова-антоніми, та намалювати доріжки між цими картинками кольоровими олівцями або прокласти кольоровими камінцями.

Під час проведення гри «Юний художник» ми закріплювали назви деталей предметів. Дітям педагог роздає кружечки різного кольору (ніби це фарби) та контурні картинки із зображенням різних предметів, наприклад, машини. Дитина розповідає, якою фарбою вона розфарбує кабінку, колеса, кузов тощо і кладе відповідний кружечок на цю деталь.

Для активізації дієслів у словнику дітей ми використали гру «Винахідник». Педагог пропонував дітям створити нові фарби, змішуючи їх на аркуші паперу. Всі свої дії діти мали коментувати (наливаю, набираю, змішую, маляю, виливаю, додаю, витираю тощо).

У грі «Розмова олівців» кожна дитина обирала собі олівець та пояснювала, чому цей колір є найважливішим у світі.

Основною формою корекційної роботи стало заняття-гра, тривалість якого складала 20-25 хвилин. Заняття проводилось тричі на тиждень, мало загальноприйнятну структуру.

I частина – підготовча (2-3 хвилин). До цієї частини заняття ми відносили організаційний момент, налаштування дитини на заняття, мотивацію до здійснення корекційної діяльності, створення психологічного настрою, повідомлення змісту заняття.

II частина – основна (15-20 хвилин залежно від мети та поставлених завдань). До цієї частини ми відносили проведення ігор, спрямованих на розвиток та активізацію словника, вправи на розвиток дихання, дрібної та загальної моторики, голосу, фонематичного слуху, вдосконалення просодичних компонентів мовлення, вправи на розвиток вищих психічних функцій (уваги, пам'яті, мислення, уяви).

III частина – заключна (2-3 хвилин). Вона передбачала підведення

підсумків, узагальнення вивченого на занятті матеріалу.

Під час проведення корекційно-розвиткової роботи з дітьми із затримкою психічного розвитку ми звертали увагу на загальний фізичний стан дитини, дотримувалися відповідних норм, враховували всі принципи роботи.

При проведенні занять виникали певні труднощі при встановленні емоційного контакту з дитиною, для цього ми використовували метод заохочування: якщо дитина гарно виконувала завдання, то ми в кінці заняття давали різні заохочувальні «подарунки». В основному всі діти із задоволенням йшли на контакт та виконували всі завдання.

3.2. Аналіз результатів впровадження розробленої методики розвитку та активізації словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку

Після впровадження розробленої нами методики розвитку та активізації словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку засобом кольоротерапії ми провели повторне обстеження, що його ми проводили на констатувальному етапі дослідження. Для визначення ефективності розробленої нами методики необхідним було здійснення порівняльного аналізу результатів виконання завдань дітьми за методикою Л. Виготського та Н. Усанової.

Результати виконання завдань дітьми основної групи та групи порівняння на контрольному етапі дослідження як й на констатувальному етапі фіксувалися в індивідуальних протоколах та занесені до загального протоколу (Таблиця 3.1., Таблиця 3.2.)

Таблиця 3.1.

Виконання завдань дітьми основної групи

ПІБ	Завд.1	Завд.2	Завд.3	Завд.4	Завд.5	Завд.6	Кількість балів	Рівень
1	2	2	3	2	2	2	13	середній
2	3	2	3	2	2	3	15	високий
3	2	2	2	1	2	2	11	середній
4	3	3	3	2	1	2	14	середній
5	2	2	3	2	2	2	13	середній
6	2	2	2	2	1	2	11	середній
7	1	2	2	1	1	1	8	середній
8	2	2	2	2	1	2	11	середній

Таблиця 3.2.

Виконання завдань дітьми групи порівняння

ПІБ	Завд.1	Завд.2	Завд.3	Завд.4	Завд.5	Завд.6	Кількість балів	Рівень
1	2	2	3	2	1	2	12	середній
2	1	1	2	1	1	2	8	низький
3	3	2	2	2	2	2	13	середній
4	3	3	3	1	1	2	13	середній
5	2	2	2	2	1	1	10	низький
6	2	1	2	1	2	1	9	низький
7	2	1	1	1	1	2	8	низький
8	1	1	1	2	1	1	7	низький

Узагальнені результати обстеження словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку основної групи та групи порівняння представлені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

Результати обстеження словника дітей

	Основна група			Група порівняння		
	3 бали	2 бали	1 бал	3 бали	2 бали	1 бал
Завдання 1	2 (25 %)	5 (62,5 %)	1 (12,5 %)	2 (25 %)	4 (50 %)	2 (25 %)
Завдання 2	1 (12,5 %)	7 (87,5 %)	0 (0 %)	1 (12,5 %)	3 (37,5 %)	4 (50 %)
Завдання 3	4 (50 %)	4 (50 %)	0 (0 %)	2 (25 %)	4 (50 %)	2 (25 %)
Завдання 4	0 (0 %)	6 (75 %)	2 (25 %)	0 (0 %)	4 (50 %)	4 (50 %)
Завдання 5	0 (0 %)	4 (50 %)	4 (50 %)	0 (0 %)	2 (25 %)	6 (75 %)
Завдання 6	1 (12,5 %)	6 (75 %)	1 (12,5 %)	0 (0 %)	5 (62,5 %)	3 (37,5 %)

З результатів виконання першого завдання, що правильно розклали всі картинки і назвали узагальнюючі слова 2 дитини основної групи, що на 25% більше ніж під час первинного обстеження, та 2 дитини групи порівняння, що також на 25% більше ніж під час первинного обстеження. З основної групи 5 дітей отримали 2 бали, що на 36,5% більше ніж під час первинного обстеження, та 4 дитини групи порівняння, що на 12,5% більше ніж під час первинного обстеження. Припустилися великої кількості помилок при розкладанні картинок і називанні узагальнюючих слів 1 дитина основної групи, що на 52,5% менше ніж під час первинного обстеження, і 2 дитини групи порівняння що на 37,5% менше ніж під час первинного обстеження (Рис. 3.1.).

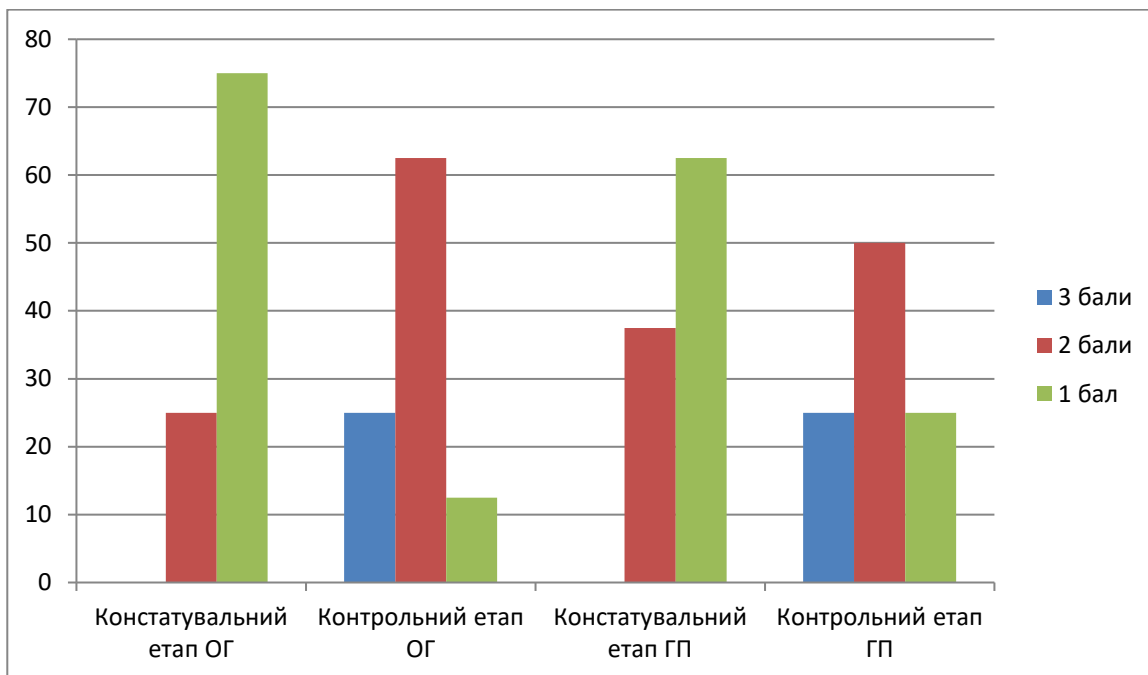

Рис. 3.1. Результати виконання завдання 1 дітьми основної групи та групи порівняння.

Результати виконання другого завдання доводять, що максимальну кількість прикметників (тобто отримали 3 бали) назвала 1 дитина основної групи, що на 12,5% більше ніж під час первинного обстеження, та 1 дитина групи порівняння, що також на 12,5% більше ніж під час первинного обстеження. З основної групи 7 дітей отримали 2 бали, що на 62,5% більше ніж під час первинного обстеження, та 3 дитини групи порівняння, даний показник лишився незмінним у порівнянні з результатами первинного обстеження. Мінімальну кількість прикметників назвали 4 дитини групи порівняння, що на 12,5% менше ніж під час первинного обстеження, в основній групі таких дітей, не виявлено (Рис. 3.2.).

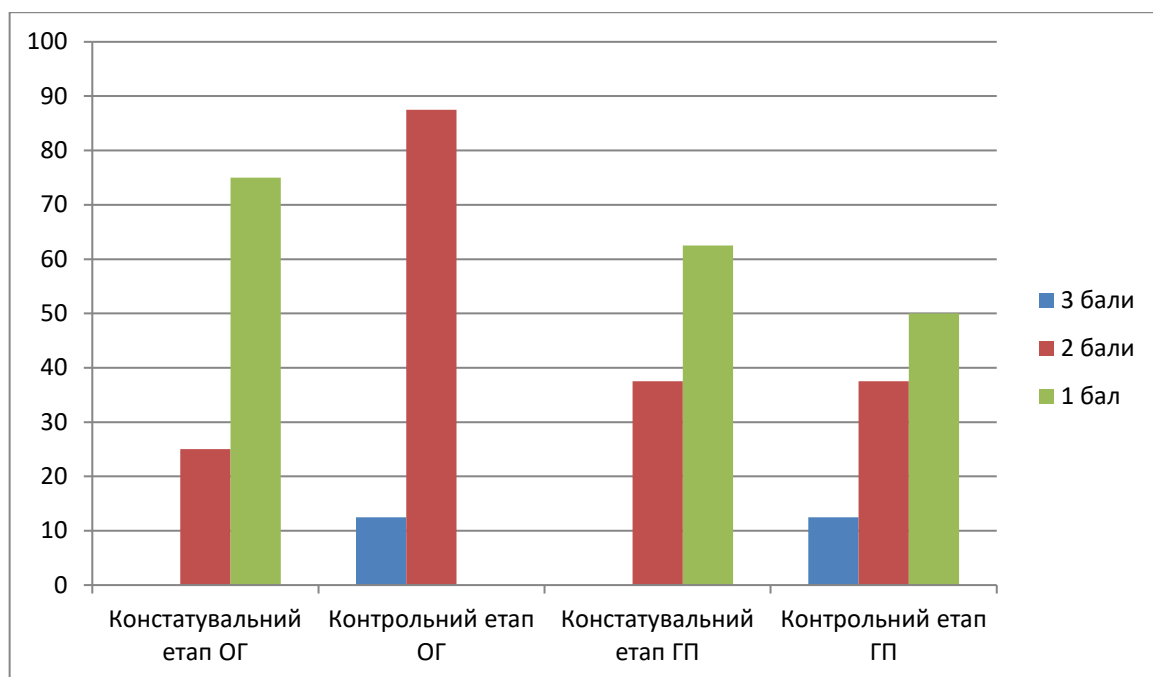

Рис. 3.2. Результати виконання завдання 2 дітьми основної групи та групи порівняння.

Результати виконання третього завдання показують, що максимальну кількість дієслів назвали (тобто отримали 3 бали) 4 дитини основної групи, що на 50% більше ніж під час первинного обстеження, та 2 дитини групи порівняння, що також на 25% більше ніж під час первинного обстеження. З основної групи 4 дитини отримали 2 бали, що на 12,5% більше ніж під час первинного обстеження, та 4 дитини групи порівняння, даний показник лишився незмінним у порівнянні з результатами первинного обстеження. Мінімальну кількість дієслів назвали 2 дитини групи порівняння, що на 25% менше ніж під час первинного обстеження, в основній групі таких дітей, не виявлено (Рис. 3.3.).

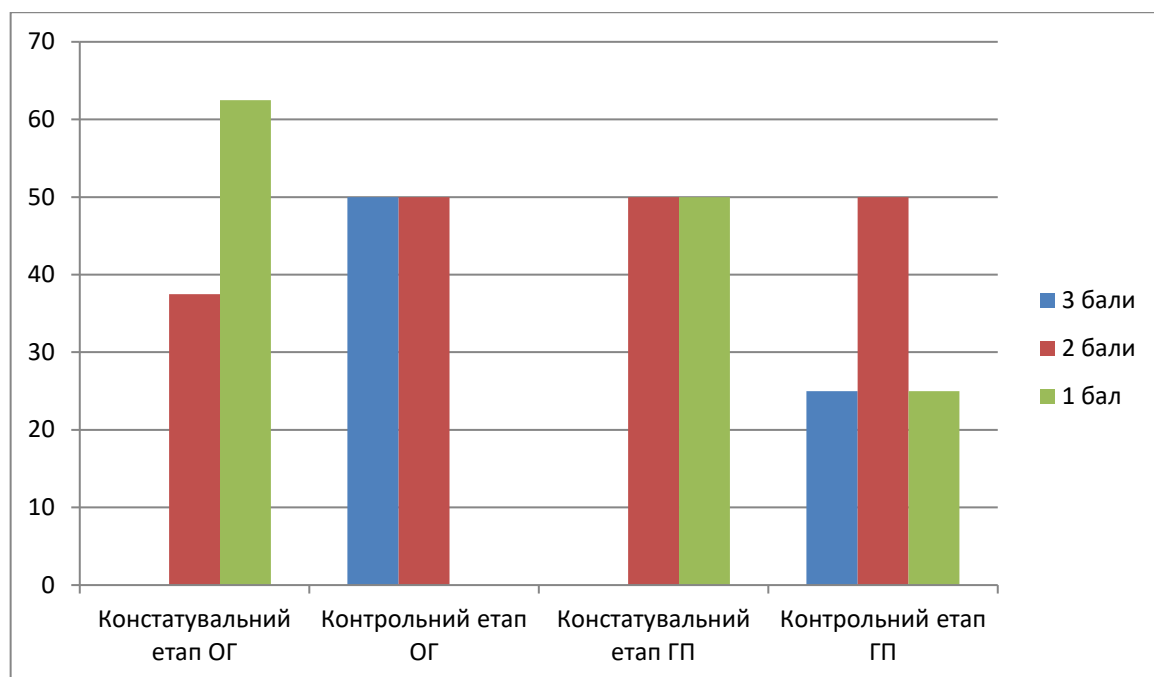

Рис. 3.3. Результати виконання завдання 3 дітьми основної групи та групи порівняння.

Результати виконання четвертого завдання доводять, що максимальну кількість антонімів (тобто отримали 3 бали) не дібрала жодна дитина основної групи та жодна дитина групи порівняння, даний показник не змінився у порівняння з результатами обстеження на констатувальному етапі дослідження. З основної групи 6 дітей отримали 2 бали, що на 75% більше ніж під час первинного обстеження, та 4 дитини групи порівняння, що на 37,5% більше ніж під час первинного обстеження. З основної групи 2 дитини отримали 1 бал, що на 75% менше ніж під час первинного обстеження, з групи порівняння – 4 дитини, що на 25% менше ніж під час первинного обстеження (Рис. 3.4.).

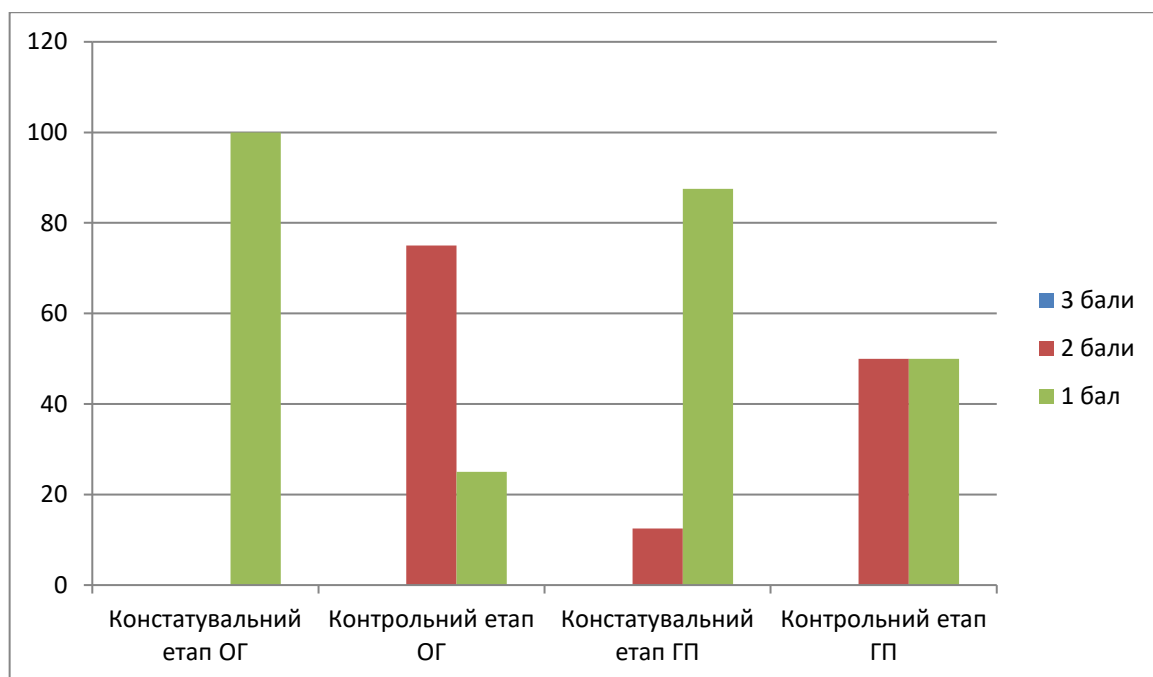

Рис. 3.4. Результати виконання завдання 4 дітьми основної групи та групи порівняння.

Результати виконання п'ятого завдання доводять, що максимальну кількість прислівників (тобто отримали 3 бали) не назвала жодна дитина основної групи та жодна дитина групи порівняння, даний показник не змінився у порівняння з результатами обстеження на констатувальному етапі дослідження. З основної групи 4 дитини отримали 2 бали, що на 37,5% більше ніж під час первинного обстеження, та 2 дитини групи порівняння, що на 25% більше ніж під час первинного обстеження. З основної групи 4 дитини отримали 1 бал, що на 37,5% менше ніж під час первинного обстеження, з групи порівняння – 6 дітей, що на 12,5% менше ніж під час первинного обстеження (Рис. 3.5.).

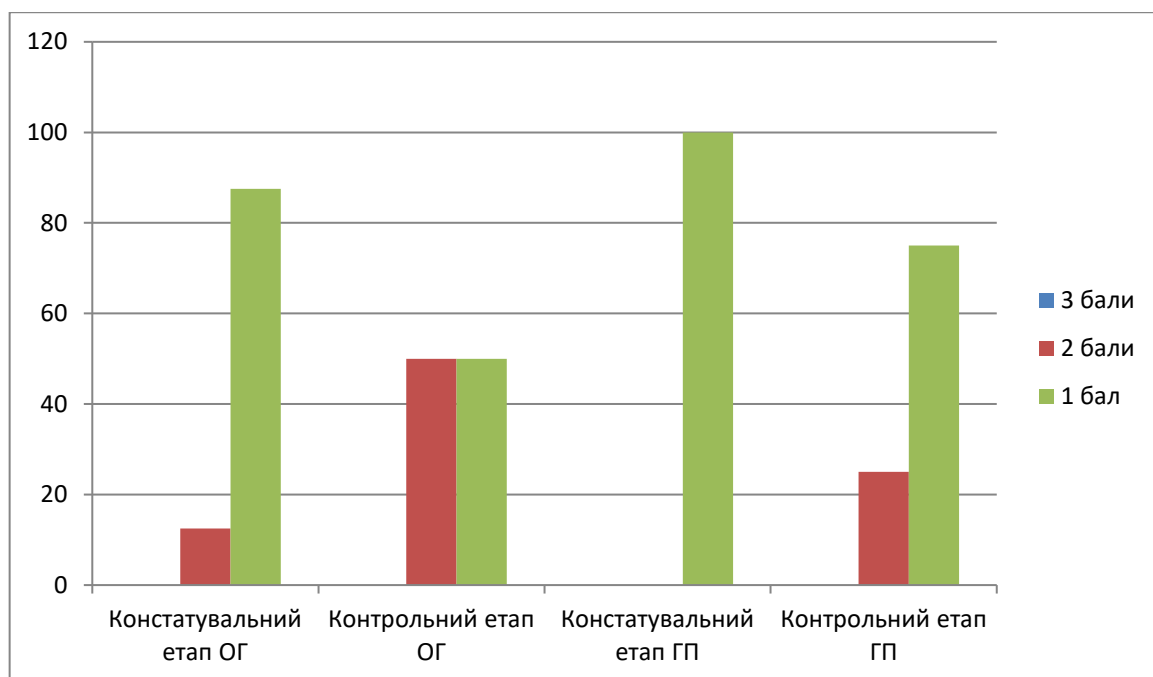

Рис. 3.5. Результати виконання завдання 5 дітьми основної групи та групи порівняння.

Результати виконання шостого завдання показують, що максимальну кількість порядкових числівників (тобто отримали 3 бали) не назвала жодна групи порівняння, даний показник не змінився у порівняння з результатами обстеження на констатувальному етапі дослідження, та 1 дитина основної групи, що на 12,5% більше ніж на констатувальному етапі дослідження. З основної групи 6 дітей отримали 2 бали, що на 62,5% більше ніж під час первинного обстеження, та 5 дітей групи порівняння, що також на 62,5% більше ніж під час первинного обстеження. З основної групи 1 дитина отримала 1 бал, що на 75% менше ніж під час первинного обстеження, та 3 дитини групи порівняння, що на 62,5% менше ніж під час первинного обстеження (Рис. 3.6.).

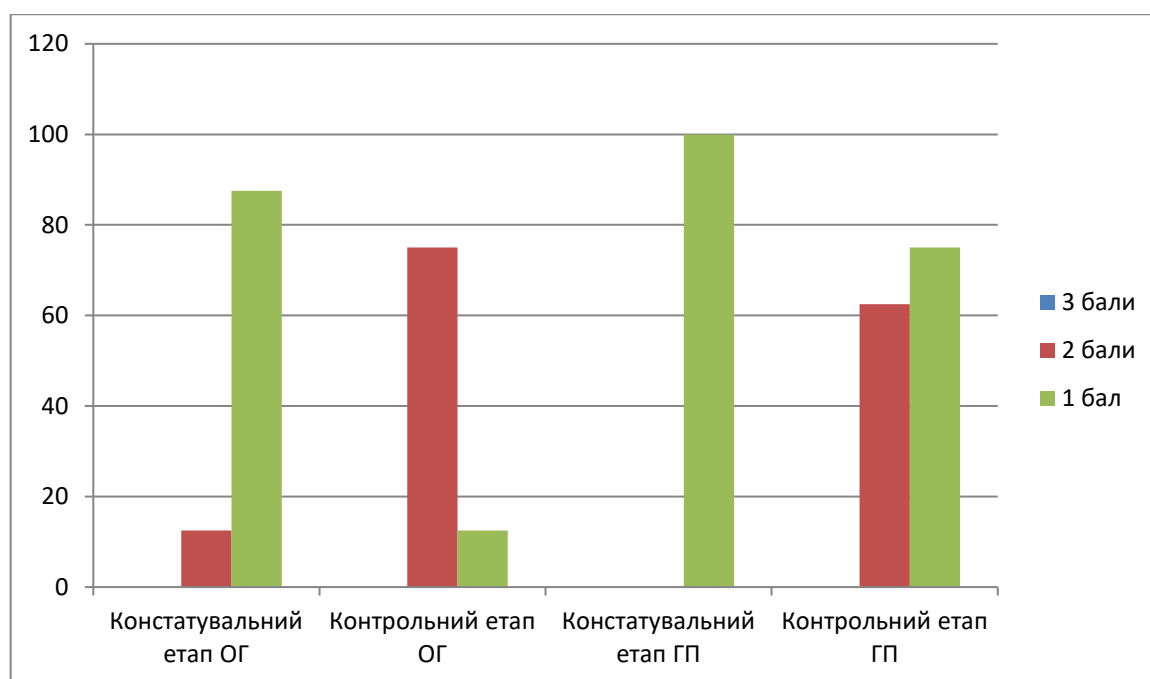

Рис. 3.6. Результати виконання завдання 6 дітьми основної групи та групи порівняння.

Узагальнені результати рівня розвитку словника дітей після впровадження розробленої нами методики представлені в таблиці 3.4.

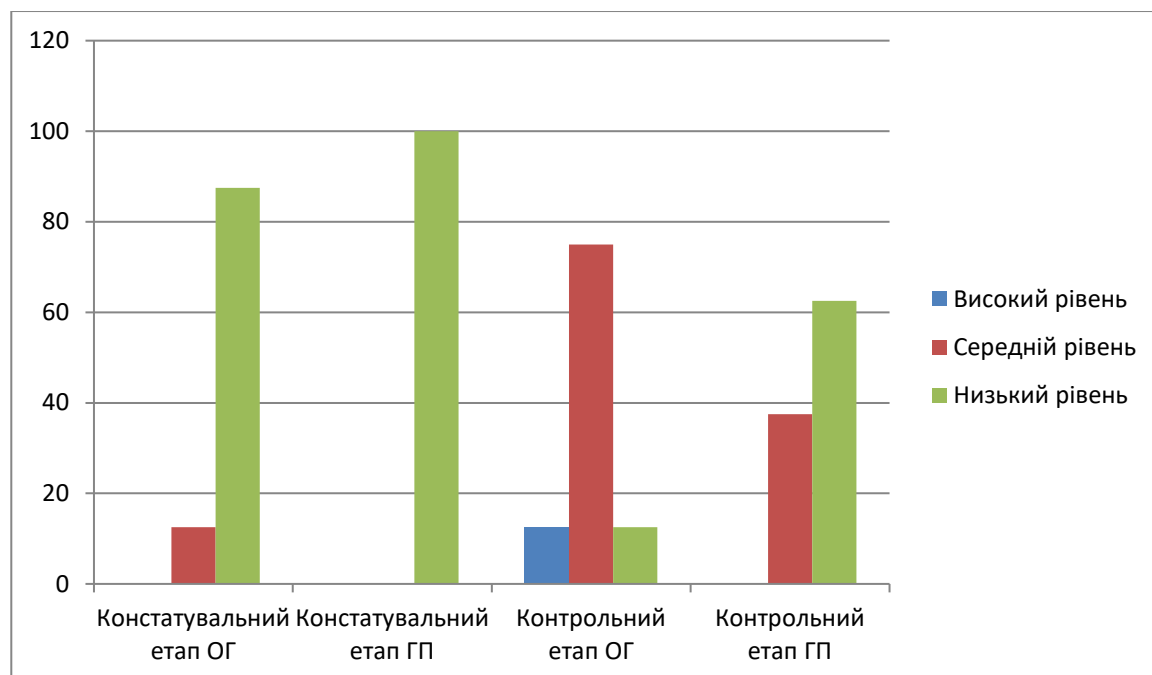
Таблиця 3.4.

Рівні розвитку словника дітей

Рівні	Основна група		Група порівняння	
	кількість дітей	%	кількість дітей	%
Високий	1	12,5	0	0
Середній	6	75	3	37,5
Низький	1	12,5	5	62,5

Аналіз результатів повторного обстеження дає можливість говорити, що більшість дітей основної групи (75%) досягли середнього рівня розвитку словника, високого рівня досягла 1 дитина (12,5%), низький рівень виявила також 1 дитина (12,5%). Високого рівня розвитку словника не досягла жодна дитина групи порівняння, середнього рівня досягли 3 дитини (37,5%), низький рівень виявили 5 дітей (62,5%). Динаміка розвитку словника є більш

позитивною в групі дітей, які займалися за розробленою нами методикою (Рис. 3.7.).

Таким чином, у процесі контрольного обстеження мовлення дітей із затримкою психічного розвитку ми виявили, що діти основної групи – діти, які відвідували спеціально організовані заняття за розробленою нами методикою, основним засобом якої є кольоротерапія, підвищили свій результат і володіють середнім рівнем розвитку словника.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Впровадження методики розвитку та активізації словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку відбувалось у період з грудня 2020 року по березень 2021 року.

Метою нашої методики є підвищення рівня розвитку словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами кольоротерапії (ігор з кольором).

Впровадження методики відбувалася протягом 4 місяців. Кожен місяць ми проводили по 8 занять. Нами було проведено 30 логопедичних занять з дітьми основної групи.

Під час проведення корекційно-розвиткової роботи нами були враховані та реалізовані педагогічні принципи індивідуального підходу, системності та послідовності, систематичності, комплексного підходу, поступового ускладнення завдань та мовленнєвого матеріалу, зв'язку навчання з життям, наочності, виховання здорової дитини, оптимізації

Розроблена нами методика логопедичної роботи з розвитку та активізації словника включала три етапи: підготовчий, етап розвитку та збагачення словника дітей, етап активізації словника дітей із затримкою психічного розвитку.

Після впровадження розробленої нами методики розвитку та активізації словника дітей перед шкільного віку із затримкою психічного розвитку засобом кольоротерапії ми провели повторне обстеження, що його ми проводили на констатувальному етапі дослідження.

Аналіз результатів повторного обстеження дає можливість говорити, що більшість дітей основної групи (75%) досягли середнього рівня розвитку словника, високого рівня досягла 1 дитина (12,5%), низький рівень виявила також 1 дитина (12,5%). Високого рівня розвитку словника не досягла жодна дитина групи порівняння, середнього рівня досягли 3 дитини (37,5%), низький

рівень виявили 5 дітей (62,5%). Динаміка розвитку словника є більш позитивною в групі дітей, які займалися за розробленою нами методикою.

Таким чином, у процесі контрольного обстеження мовлення дітей із затримкою психічного розвитку ми виявили, що діти основної групи – діти, які відвідували спеціально організовані заняття за розробленою нами методикою, основним засобом якої є кольоротерапія, підвищили свій результат і володіють середнім рівнем розвитку словника.

ВИСНОВКИ

На початку нашого дослідження ми поставили перед собою завдання.

Ми здійснили огляд науково-методичної літератури з проблеми розвитку та активізації словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку. Нами з'ясовано поняття слова, словника, значення рівня розвитку словника в житті людини.

Надано характеристику розвитку словника дітей в онтогенезі. Перші усвідомлені слова у дітей з'являються в кінці першого року життя. На другому році життя кожне слово виконує роль цілого речення, у якому можуть бути й іменники, і дієслова, і прикметники, і прислівники. До кінця другого року життя словник становить 300-400 слів. У 3 роки словник становить 1000 слів, може досягати 1500 слів. У словнику дитини є майже всі частини мови, активізується вживання дієслів і займенників. У віці до чотирьох років кількість слів досягає 1900. Словник дитини п'яти років становить 2200-2500 слів. У словнику наявні всі частини мови. У словнику дітей старшого дошкільного віку рівномірно використовуються всі частини мови, складні слова, слова з абстрактним значенням, іншомовного походження, узагальнені слова, багатозначні слова, синоніми, антоніми.

Аналіз літератури дає можливість виокремити основні завдання розвитку словника:

- 1) збагачення кількісного складу лексики;
- 2) якісне засвоєння лексики;
- 3) активізація словника;
- 4) підвищення рівня мовленнєвої культури, розвиток образного мовлення, виховання дослідного інтересу до слова.

Вивчення особливостей розвитку словникового складу мовлення в дітей із затримкою психічного розвитку вказує на обмеженість словниковий запасу, уповільнене розширення активного і пасивного словникового складу мовлення,

значне розходження між активним та пасивним словником, проблему актуалізації словника, запізнілу появу перших слів і фраз, переважання у словнику побутової лексики, відсутність в мовленні багатьох слів, що позначають явища навколишнього світу, відсутність багатьох позначень відомих дітям дій, предметів та його якостей, труднощі у вживанні багатьох частин мовлення.

Перед нами стояло завдання обрати методику обстеження рівня розвитку активного словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку, провести дане обстеження. Метою констатувального етапу стало вивчення вихідного рівня сформованості словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку. Для реалізації цієї мети нами була використана методика Л. С. Виготського та О. Н. Усанової «Діагностика розвитку словника», яка включила в себе шість завдань, що спрямовані на вивчення процесу узагальнення, вміння дітей використовувати в мовленні прикметники, дієслова, вживати антоніми, прислівники, порядкові числівники.

Після обстеження словника дітей нами був проведений кількісний та якісний аналіз результатів, що дає можливість говорити, що діти із затримкою психічного розвитку обох груп виявили низький рівень розвитку словника, одна дитина виявила середній рівень розвитку словника

Завдання розробити та експериментально апробувати методику з розвитку та активізації словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку засобом кольоротерапії реалізовувалось у період з грудня 2020 року по березень 2021 року. Під час проведення корекційно-розвиткової роботи нами були враховані та реалізовані педагогічні принципи. Розроблена нами методика логопедичної роботи з розвитку та активізації словника включала три етапи: підготовчий, етап розвитку та збагачення словника дітей, етап активізації словника дітей із затримкою психічного розвитку.

Після впровадження розробленої нами методики розвитку та активізації словника дітей перед шкільного віку із затримкою психічного розвитку засобом кольоротерапії ми провели повторне обстеження дітей.

Аналіз результатів повторного обстеження дає можливість говорити, що більшість дітей основної групи (75%) досягли середнього рівня розвитку словника, високого рівня досягла 1 дитина (12,5%), низький рівень виявила також 1 дитина (12,5%). Високого рівня розвитку словника не досягла жодна дитина групи порівняння, середнього рівня досягли 3 дитини (37,5%), низький рівень виявили 5 дітей (62,5%). Динаміка розвитку словника є більш позитивною в групі дітей, які займалися за розробленою нами методикою.

Отже, завдання нашого дослідження виконані, мету досягнуто.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Албул В. Г. Засоби розвитку словника у дошкільників. *Актуальні проблеми психології*. Том V. Випуск 17. URL : <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v5/i17/3.pdf> .
2. Алексеева М. М., Ушакова О. С. Взаимосвязь задач речевого развития детей на занятиях. Воспитание умственной активности у детей дошкольного возраста. М., 1983. 364 с.
3. Астапов В. М., Микадзе Ю. В. Психодиагностика и коррекция детей с нарушениями и отклонениями развития : Хрестоматия. СПб: Питер. 2008. 256 с.
4. Аркин Е. А. Ребенок в дошкольные годы (в двух частях) / Под ред. А. В. Запорожца и В. В. Давыдова. М.: Издательство «Просвещение», 1968.
5. Базима Б. А. О цветовом выборе как индикаторе эмоциональных состояний в процессе решения малых творческих задач. *Вестник ХГУ*. 1988. № 32. С. 22–25.
6. Базима Б. А. Взаимосвязь цветовых предпочтений и идентификации с цветом. *Материалы конференции «Актуальные вопросы практической психологии и логопедии в учреждениях образования и охраны здоровья Украины»*. Харьков. 1998. с.106–109.
7. Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт дошкільної освіти) наказ Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2021 року №33. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>.
8. Бардін К. В. Развитие цветоразличения в онтогенезе человека // Сенсомоторные процессы. М. 1972. С. 244–264.
9. Безрукова С. А. До питання про формування лексико-граматичних засобів мови в дошкільників з ЗНМ. *Логопед в дитячому саду*. 2007. № 6. – С. 21–24.

10. Бистранівська О. С. Корекція мовленнєвих і немовленнєвих порушень у дітей з вадами мовлення в процесі гри. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Частина 6. 2010. С. 25–30.

11. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах : підруч. Друге вид., доповн. К. : ВД «Слово», 2011. 704 с.

12. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. 4-те вид., доопр. і доп. Харків : Ранок, 2013. 192с

13. Васильева Н. Н. Развивающие игры для дошкольников. Ярославль: Академия развития. 1998. 204 с.

14. Власова Т. А., Лубовский В. И. Дети с задержкой психического развития. М.: Педагогика, 1984. 184 с.

15. Вплив кольоротерапії на людину URL : // http://www.krasnokutsk-logoped.edu.kh.ua/netradicijna_logopediya/koljoroterapiya/trohi_z_istorii_koljoroterapii/

16. Выготский Л. С. Основы дефектологии. Спб: Лань. 2003. 654 с.

17. Выготский Л. С. Мышление и речь. М. : Лабиринт, 1996. 414 с.

18. Гвоздев А. М. Вопросы изучения детской речи / А. М. Гвоздев. – Москва: Издательство «Академия», 1991. – 211 с.

19. Гончарова В. А. Нарушения словообразования. *Логопед в детском саду*. 2005г. №1 с. 9-15.

20. Діти з затримкою психічного розвитку : характеристика, особливості психологічного супроводу : метод. реком. для методистів із психологічної служби, практичних психологів дошкільних навчальних закладів / Укл. : Л.О.Кондратенко. Суми : РВВ КЗ Сумський ОІППО, 2015.

21. Ігри з кольорознавства для дошкільнят // URL : <http://doshkillya.ostriv.in.ua/publication/code-3E9ACCEFB77/list-2422b95c727>

1. Закон України «Про дошкільну освіту». *Дошкільне виховання*. 1998. №2. 31 с.

22. Ілляшенко Т. Д., Бастун Н. А., Сак Т. В. Діти із затримкою психічного розвитку та їх навчання : навчальний посібник для педагогів та шкільних психологів. К. : ІЗМН, 1997. 128 с.
23. Коненкова И. Д. Обследование речи дошкольников с задержкой психического развития. М.: Издательство ГНОМ и Д, 2005. 80 с.
24. Козырева О. А. Лексико-грамматические игры. *Научно-методический журнал «Логопед»*. № 6. С. 89–94.
25. Комарова Т. С. Колір в дитячому образотворчому творчості. М. 2002. 418 с.
26. Кротенко В. І., Оробей М. О. Загальна характеристика дітей із затримкою психічного розвитку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2014. Вип. 26. С. 338-341.
27. Леонтьев А. А. Слово в речевой деятельности. М. : Москов. ун-т, 1965. – 245с.
28. Лисенко Г. М. Логопедична робота у дитячому садку. К.: Шкільний світ, 2011.
29. Лубовский В. В. Психологические проблемы диагностики задержки психического развития детей. М., 1989. 100 с.
30. Лурия А. Р., Юдович Ф. Я. Речь и развитие психических процессов ребенка : Экспериментальное исследование. М. : Изд-во АПН РСФСР, 1956. С. 6 – 94.
31. Мальцева Е. В. Особенности нарушения речи у детей с задержкой психического развития. *Дефектология*, 1990. №6. С.10.
32. Маркова А. К. Особенности овладения слоговым составом слов у детей с недоразвитием речи: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. пед. наук.: спец. 13.00.03 «Коррекционная педагогіка» / А. К. Маркова. М., 1963. 19 с.
33. Миронова Л. Н. Цветоведение. Минск. СПб. 1984. 286 с.

34. Навчання дітей дошкільного віку рідної мови : навчальний посібник / уклад. Л. В. Іщенко. Умань : ПП «Жовтий», 2013. 138 с.

35. Навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами: сучасні підходи : навчально-методичний посібник / уклад. В. Войтко. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського». 2016

36. Науменко Т. С. Активизация речи детей раннего возраста в дошкольных учреждениях : автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. К., 1991.

37. Навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами: сучасні підходи : навчально-методичний посібник / В. Войтко. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського». 2016.

38. Нурєєва О. С., Шейнфельд З. І. Невгамовні чомучки. Психологічні особливості дітей дошкільного віку. 4-5 роки життя. Х.: Вид. група «Основа»: «Тріада+», 2008. 256с.

39. Омельченко І. Програма «Розвиток мовлення» для дітей із затримкою психічного розвитку: концептуальне підґрунтя та алгоритми реалізації. *Особлива дитина: навчання і виховання. Науково-методичний журнал.* 2016. 4(80). С.41-51.

40. Програма розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку від 3 до 7 років «Віконечко»/ за ред. Л.І. Прохоренко. 2018. 236 с.

41. Савінова Н. В. Коригування мовлення дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності автореферат на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук.: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання». Одеса, 2005.

42. Сас О. О, Лінгводидактична спадщина є. і. тихєєвої у збагаченні словника дітей дошкільного віку. Молодь і ринок. №6 (113), 2014.

43. Слепович Е.С. Формирование речи у дошкольников речи с ЗПР. Книга для учителя. Минск, 1989.

44. Стахова Л. Л., Іванія Ю. О. Активізація словника дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали VIII Всеукраїнської заочної науково-

практичної конференції (15 лютого 2019 року, м. Суми). Суми: ФОП Цьома С. П., 2019. 196 с.

45. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами: методичний посібник / Під заг. ред. Софій Н. З. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 66 с.

46. Степанова О. І. Особливості розвитку словника у дітей з порушенням мовлення. Наукові записки РДГУ. Випуск 10 (53). 2014.

47. Тиндюк Н. Т. Педагогічні аспекти розвитку словника дітей дошкільного віку. Педагогічні науки. Випуск 1.45 (106).

48. Трофименко Л.І. Дослідження узагальнюючої функції мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб./За ред. Бондаря В.І., Луцько К.В. К.: Інститут дефектології АПН України, 2000. Вип. 1. С. 168-172.

49. Ульєнкова У. В. Шестилетние дети с задержкой психического развития. М. : Педагогика, 1990. 184 с.

50. Урванцев Л. П. Психология восприятия цвета. Методическое пособие. Ярославль. 1981. 65 с.

51. Усанова, О.Н. К вопросу о психолого-педагогическом исследовании детей с речевыми расстройствами. *Дошкольное образование*, 2015. №6. С. 8.

52. Фадина Г.В. Диагностика и коррекция задержки психического развития детей старшего дошкольного возраста: Учебно-методическое пособие. Балашов: «Николаев», 2004. 68 с.

53. Филиппова Н.В., Барыльник Ю. Б., Исмаилова А. С. Современный взгляд на задержку психического развития. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2015. № 10-2. С. 256-262.

54. Хайдарова О. М., Блеч Г. О. Корекційно-розвивальне навчання з розвитку мовлення дітей з особливими потребами. *Актуальні питання корекційної освіти*. Вип. №9. 2017.

55. Шеремет М. К. Логопедія : підручник. К.: Видавничий дім «Слово», 2010. с. 672.

56. Эльконин Д.Б. Развитие речи в дошкольном возрасте / Краткий очерк / Д.Б. Эльконин. М.: АНН РСФСР, 1958. – 115 с.

57. URL: <http://www.applied-research.ru/ru/article/view?id>

58. URL: <http://new-clinica.ru/content/view/52/20>

59. URL: [http://ru.wikipedia.org/wiki/ Задержка_психического_развития](http://ru.wikipedia.org/wiki/Задержка_психического_развития)

60. URL: <http://www.lvrach.ru/2011/05/15435193/> URL:
https://biblioclub.ru/index.php?page=author_red&id=12660

ДОДАТКИ

Додаток А

Заняття для дітей старшої групи

Тема. Рання весна. Весняні квіти.

Мета: 1) поглиблювати знання дітей про ознаки ранньої весни, про перші весняні квіти, вчити правильно називати квіти, розрізняти їх та описувати; удосконалювати уміння дітей складати речення за малюнком, описувати малюнок, під час опису малюнка вірно узгоджувати прикметники та дієслова з іменниками, вчити дітей грати з макетом комп'ютера;

2) розвивати зв'язне виразне мовлення дітей, мислення, ігрові дії;

3) виховувати уважність, активність дітей.

Матеріал: макет комп'ютера (монітор, мишка, принтер, клавіатура), сюжетні малюнки (на яких зображена весна), предметні малюнки із зображенням весняних квітів, магнітофон, запис «звуків весни».

Хід заняття-гри.

I. Оргмомент

Перед дітьми на столі стоїть макет комп'ютера.

- Що це діти?

- Згадаємо, з чого, з яких частин складається комп'ютер (монітор, мишка, принтер, клавіатура)

- Наш комп'ютер незвичайний.

Вихователь читає вірш «Комп'ютеринята»

В комп'ютера-мами, в комп'ютера-тата

Є діти – маленькі комп'ютеринята.

Дорослі комп'ютери – татко і мама –

Розв'язують дуже серйозні програми.

Маленьким ще треба рости й підростати,

Вони полюбляють з дітками грати.

- Отже, сьогодні ми з вами пограємо з нашим комп'ютеринятком.

Діти сідають за столи.

II. Основна частина.

1. Опис малюнка (складання речень за малюнком).

- Що треба зробити для того, щоб наш комп'ютер працював?

- Так. Сьогодні чудовий сонячний ранок. Як ви гадаєте, яка пора року настала? (весна).

Вихователь відтворює словом красу та своєрідність весни.

- Чи любите ви цю пору року?

- Що найбільше привертає увагу, вражає в ній? Чим весна наша красна?

Що найперше виникає у вашій уяві при згадці про весну?

Діти називають певні явища природи, ознаки весни (небо високе, прозоре, ясне, з чудовими пухнастими хмарками, ці хмарки нагадують вату, пір'ячко, сніг, крижинки; повітря чисте, прозоре, цілюще, світле, свіже, духмяне; сонце лагідне, тепле, яскраве, дні довгі, ночі короткі).

- Ми закладаємо в наш комп'ютер програму.

Дитина натискає на кнопку, звучить звуковий сигнал, а вихователь вкладає в монітор малюнок, на якому зображена весна (природа).

- Що показує нам монітор? (картину)

- Що зображено на картинці?

2. Опис малюнків (складання невеликої розповіді).

- А тепер роздрукуємо наш матеріал про весну. За допомогою чого ми це зробимо? (принтера)

Принтер «роздруковує» індивідуальні картинки, на яких зображена весна, вихователь роздає картинки дітям.

- Діти, комп'ютер видав вам інформацію про весну в картинках. Роздивіться уважно картинки: що намальовано, які дії виконують діти або тварини, які рослини зображені, які зміни відбуваються в природі навесні; подумайте, яку розповідь ви можете скласти за своєю картинкою.

3. Знайомство з весняними квітами.

- Що є першим вісником весни? (птахи, квіти)

- Яких птахів ви знаєте?

- Які весняні квіти ви знаєте?

Читання вірша «Весняні квіти» вихователем під запис «весняної» музики.

Весна чарівниця, неначе цариця,
Наказ свій послала, щоб краса вставала.
І проліски, і травка, й зелена муравка,
І кульбаба рясна, й фіалочка ясна
Всі квіти весняні, веселі кохані
З-під листя виходять, голівки підводять,
Од сну зимового, до сонця ясного!

- Світ квітів надзвичайно різноманітний.

Дитина натискує мишкою на клавішу «Квіти», з'являється малюнок.

- А зараз нам треба роздрукувати цей матеріал.

Принтер «друкує» предметні малюнки із зображенням весняної квітки, вихователь роздає малюнки дітям. Кожна дитина описує свою квітку або розповідає віршик про неї.

4. Фізхвилинка

Включається музика, діти виходять на килимок. Вихователь промовляє текст, діти виконують рухи.

Синє-синє небо, хмаринок немає,
Вже лагідне сонце усе зігріває,
Де танути сніг лише починає,
Там проліски-очі весна відкриває.
З-під білого снігу ледь-ледь визирають
Тендітні голівки угору здійсмають.
А де ж це листочки? Згорнувшись, дрімають.
Та ось вони спинки свої випрямляють
І тягнуть верхів очки вгору і в боки,
Угору і в боки, зміцніли від соку.
Ось проліски вітер узявся хитати
І в різні боки стеблинки схилити.
Та стебла гнучкі й вітру їх не зламати,
Хоч як хай хита, будуть прямо стояти.
Погляньте, як проліски сонце вітають!
Голівки та листячко вгору здійсмають,
А потім у шані схилляють додолу
І кожного дня все повторюють знову.
Це їхній уклін – то подяка від квітів,

Бо сонце дарує життя всім на світі.

5. Відгадування загадок.

- Комп'ютер пропонує гру. Він «надрукував» нам загадки. Якщо загадка буде відгадана правильно, то на моніторі з'явиться малюнок, якщо невірно – монітор залишиться сірим.

Тільки вчора теплі вітер вість приніс нам від весни,
А сьогодні білі квіти крізь замети порослі. (Підсніжник)

Я найперша зацвітаю синім цвітом серед гаю.

Відгадайте, що за квітка, бо мене не стане влітку. (Пролісок)

Відцвіли жовтенькі віти, залишились білі парашути. (Кульбабки)

Я рання квітка весняна і різних кольорів буваю,

Стою на квітнику, неначе пан, тому і звать мене ... (Тюльпан)

Маю п'ять синеньких пелюсток і напівкруглий зелений листок.,

Середина у мене жовтенька, а личко не кругле, а трохи довгеньке.

Квітка я ніжна, низенька, дрібна, а як запахну, приходиться весна.

(Фіалка)

На стебельці, як намистинки в ряд,

Квітки духмяні висять. (Конвалія)

6. Словесне малювання, слухання музики.

- Як ви гадаєте, а чи можемо ми почути весну?

Діти заплющують очі, вихователь включає музику весни.

- Що ви почули? (сльози зими – розтавання снігу, спів пташок, зітхання весняної землі, звуки весняного дощику, посміх сонця і т.д.)

III. Заключна частина.

Читання вірша про весну. Підведення підсумків заняття.

Тема. Мамине свято.

Мета: розвиток мислення; закріплення навички словотворення; вміння відмінювати по родам, числам та відмінкам.

Матеріал: карта з дорогою, картки з завданнями, малюнки.

Хід заняття.

I. Оргмомент

- Діти скажіть, а яке свято в нас наближається? Відгадайте загадку.

Найрідніша, наймиліша,
Всіх вона нас пестить, тішить,
Завжди скрізь буває з нами.
Відгадайте: хто це? (Мама)

- Сьогодні ми з вами поїдемо по магазинах, будемо купувати подарунки на свято!

II. Основна частина.

1 зупинка:

- Намалюйте кожен свою маму!
- Розкажіть, яка вона?
- А як ласкаво можна назвати маму?

2 зупинка: Подарунковий магазин

- Діти, в мене такі подаруночки. За допомогою ліхтарика ми побачимо що там лежить, та зможемо обрати саме той подарунок який ви захочете!

3 зупинка:

- Діти ми з вами потрапили до ваших мам на роботу, та щоб вони швидше звільнилися, давайте допоможемо їй та виконаємо завдання! Ми допоможемо нашим матусям?

- Я буду читати речення ви його уважно слухаєте, там є слова іменники які стоять в неправильному відмінку, тож ви маєте виправити його.

- Листи адресовані (кому?) братові, (батько), (дядько).
- Ми дружимо (з ким?) з Наталею, (Саша), (Григорій).
- Наші кораблі плавають (по чому?) по ріках, і (озеро), по (море) і (океан).

- Ми листувалися (з ким?) з Марією, (Надія), (Лідія).
- Лунають веселі пісні (де?) по містах і (село), по (гора) і (долина).

Фізкультхвилинка Я з матусею своєю на прогулянку піду.
 До травички нахилюся,
 Сонечку всміхнуся,
 З вітерцем пограю,
 Як метелик політаю.
 Добре на весні так грати,
 Радість мамі дарувати.

4 зупинка: Квітковий магазин.

- Знайди пару до однієї квітки.

5 зупинка: Дім.

- Ось ми й вдома. Ви допомагаєте своїм матусям? Зараз ми з вами будемо наводити лад.

- Що ви робили вчора, робите сьогодні, зараз, та робитимете завтра, та що вже зробили)

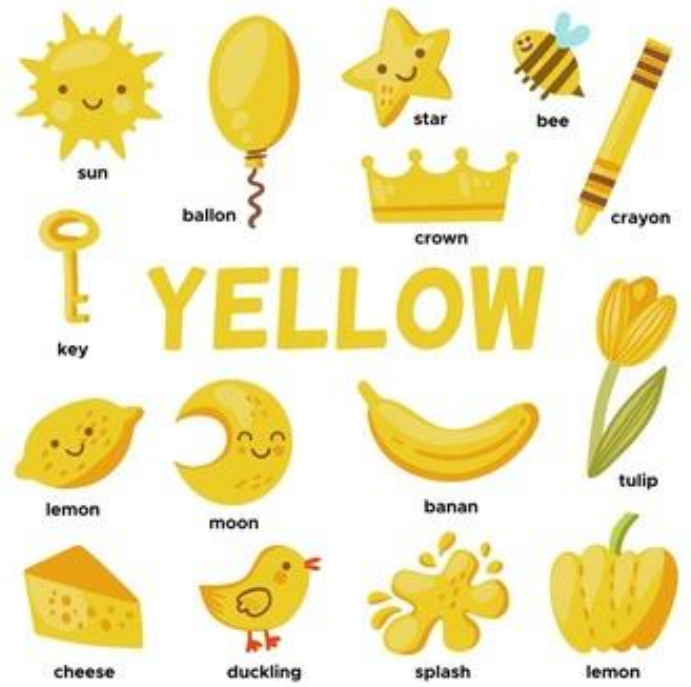
III. Заключна частина.

- Ми з вами дісталися додому, подарунки купили, матусям допомогли, можемо їх чекати та зі святом привітати!

- Скажіть, а що було в подарунках?
- Які квіти ми сьогодні бачили?
- Чи допомагали ми нашим матусям? Що саме ми робили?
- Як ви ласкаво можете називати маму?

Кольорові картинки

Кольорові вірші

Кольорові олівці

*Ми – веселі олівці,
Наче сонця промінці.
По паперу помандруєм,
Все, що схочеш, намалюєм.
Тільки нас не розкидай,
А в коробочку складай.*

Веселкова лічилка

*В лузі дощик із квіток
Кольоровий сплів вінок.
У долину, аж до річки,
Простяглись барвисті стрічки.
Ось червона, перша стрічка, —
Колір стиглої сунічки.
Друга — наче мандаринки,
Що оранжєві в них спинки.
Третя — жовта, наче сонце
Зазирає у віконце.
А четверта — то зелена,
Як листок берізки, клена.
П'ять — блакитна, барвінкова,
Наче квіточка святкова.
Шоста — синя, як ті сливи,
Що дощі вмивали й зливи
Сьома — вкрили ліс та балки
Фіолетові фіалки.
Із семи стрічок веселих
Утворилася веселка,
І щоб знати кольори,
Ти лічилку повтори.*

Веселка

*Хмарина тінню вкрила дерева у ліску,
Веселка опустила відерця у ріку.
Коромислом барвистим зігнулася від них,
Сяйнула в хвилях чистих, на берегах крутих.
Взяла вона водиці, і в полі край села
І жито, і пшеницю з відерець полила.*

Жовтий

*Жовтого кольору всюди багато –
Жовтеньке сонечко, жовті курчата,
Жовта стежинка із жовтого піска,
Жовта чупринка в рудого Славка.*

Білий

*Білий пух, біленька вата,
Біла у бабусі хата.
А у мене зуби білі,
Як узимку заметілі.*

Чорний

*Чорний колір ніч впіймала,
Все довкола заховала,
Але навіть завидна
Родюча й чорна в нас земля.*

Зелений

*А барвів зелених весною безліку:
Зелені рослини приносять нам втіху,
Весною зелені всі луки й сади,
Одна лиш ялинка зелена завжди.*

Синій

*Синє небо, синя річка,
Сині очі у Марічки,
А у Толі синець синій –
Вчивсь він лазить по драбині.*

Червоний

*Як кров, червоний сік тече з порічки,
Бо роздушила у руці порічки ті Марічка.
Якби порічки з'їла ті Марічка,
То замість рук почервоніли би у неї щічки.*

Консультація для батьків

На 2-му році життя діти освоюють назви тих предметів одягу, меблів, посуду, іграшок та ін., з якими вони діють в дитячому садку і вдома. До кінця другого року життя можна говорити про виникнення елементарних узагальнень. На цій основі виникає можливість вчити дітей позначати одним словом подібні предмети і диференціювати (розрізняти) одні групи предметів від інших.

На 3-му році життя словник дітей поповнюється в процесі освоєння більш широкого кола предметів домашнього вжитку, з якими діють і вони самі, і дорослі. Дошкільнята освоюють назви предметів більш далекого оточення, які бачать на вулицях, в парках та інших місцях.

На 4-му році діти повинні точно називати всі речі побуту, предмети обстановки, різні транспортні засоби тощо. У цьому віці в програмі значна увага приділяється введенню в словник дітей слів, що позначають якості і властивості предметів: диференціюються частини і деталі предметів, їх величина, а так само просторові і часові відносини, що знаходять відображення у відповідному словнику, що позначає частини доби і їх ознаки, вводяться слова, що позначають просторові відносини. Розширюється в словнику дітей і коло слів, що позначають назви кольорів і форм навколишніх предметів, а також смакових відчуттів.

На 5-му році життя передбачається введення в активний словник назв всіх предметів, з якими дитина стикається в житті. Вводяться в активний словник слова, що позначають частини і деталі предметів, їх якості та властивості, просторові і тимчасові відносини. У цьому ж віці в словник вводяться слова, що позначають елементарні побутові поняття (овочі, фрукти, одяг, іграшки, взуття, посуд та ін., на основі виділення суттєвих ознак і узагальнення за ними.

На 6-му році життя головним словникової роботи в процесі ознайомлення з предметами стає подальше введення в словник слів, що позначають диференційовані якості і властивості за ступенем прояву, а так само включають в словник назви матеріалів і їх предметів.

На 7-му році життя особлива увага приділяється точності слововживання при позначенні якостей, особливостей предметів і матеріалів. Триває робота з формування нових понять і диференціювання відомих, і на цій основі розширюється словник. Однак важливо не саме по собі збагачення словника, а його якісний розвиток – розвиток значення слів. Чітка предметна співвіднесеність виникає не з самих ранніх етапів життя дитини, а є продуктом розвитку. Спочатку слово асоціюється для малюка тільки з конкретним, «одиничним» предметом, поступово з розвитком здатності узагальнення воно починає позначати всі предмети даної категорії. До 4 - 5 років діти усвідомлюють багатозначність слів, але не вловлюють їх переносного значення. Уточнення смислового змісту слів до 6-7 років ще тільки набирає силу. Це пов'язано із засвоєнням нових знань про світ і з зародженням естетичного ставлення до слова і мовлення в цілому. Словниковий запас активно збагачується за рахунок слів, придуманих ними («намакаронілся», «бруднові чоботи»). Словотворчість є найважливішою особливістю дитячого мовлення – це показник освоєння морфологічних елементів мови.

Важливе завдання виховання і навчання полягає у врахуванні закономірностей освоєння значень слів, в поступовому їх поглибленні, формуванні вмінь семантичного відбору слів відповідно до контексту висловлювання.

Діти мають засвоїти:

- побутовий словник: назви частин тіла, особи; назви іграшок, посуду, меблів, одягу, предметів туалету, їжі, приміщень;
- природознавчий словник: явища неживої природи, рослин, тварин;

- соціологічний словник: слова, що позначають явища суспільного життя (праця людей, рідна країна, національні свята, армія та ін.);
- емоційно-оцінну лексику: слова, що позначають емоції, переживання, почуття (сміливий, чесний, радісний), якісну оцінку предметів (хороший, поганий, прекрасний), слова, емоційна значущість яких створюється за допомогою словотворчих засобів (голубонько, голосок), утворення синонімів (засміялися – захихикали), за допомогою фразеологічних сполучень (мчати стрімголов) тощо;
- лексику, що позначає час, простір, кількість.

В активному словнику дітей повинні бути не тільки назви предметів, а й назви дій, станів, ознак (колір, форма, величина, смак), властивостей, якостей; слова, що виражають видові поняття (назви окремих предметів), родові (фрукти, посуд, іграшки, транспорт і ін.) і абстрактні узагальнені поняття (добро, зло, краса і ін.).

Пропоновані нижче словесні ігри та вправи сприяють активізації мовленнєвого розвитку дітей. У ці ігри можна грати з дітьми вдома.

1. «Слово на долоньці»: назвати слова, які знаходяться у Вас в кишені, на стелі, на обличчі тощо.
2. «Що буває?»: підібрати до прикметника іменник, що узгоджений в роді, числі, відмінку.
3. «Загальні слова»: 1) дитина повинна назвати фрукти, меблі, птахів, овочі, одяг; 2) дитині пропонується назвати одним словом (сосна, береза, клен – це...).
4. «Четвертий зайвий»: дитина повинна назвати, що зайве, і пояснити чому (ваза – троянда – нарцис – гвоздика).
5. «Скажи навпаки»: дорослий називає якесь слово, а дитина підбирає антонім (сміх - , літо - , день - , холод - , північ – тощо).
6. «Підбери слово»: дитині пропонується підібрати слово на будь-який звук, спочатку – будь-які слова, а потім – за лексичною темою.

Ігри з кольором

